

Závěrečná zpráva

Poučení z Rozvojových cílů tisíciletí pro období po roce 2015
Řešení sociálního vyloučení v Bangladěši

**Mapování rolí a vlivů Evropské unie
prostřednictvím slyšení a konzultací se sociálně vyloučenými skupinami**

Khondoker Shakhawat Ali

Dháka, Bangladěš

pro organizaci NETZ Bangladesh
a Global Call to Action against Poverty (GCAP)

Obsah

1. Úvod.....	4
2. Metody konzultací a slyšení	5
3. Dynamika chudoby v posledních čtyřech desetiletích.....	6
4. Definování a mapování sociálně vyloučených.....	8
5. Kontextualizace MDGs, dosažení milníků a výzvy	11
6. Realita sociálně vyloučených.....	15
7. Dopad MDGs na sociálně vyloučené.....	16
8. Marginalizované skupiny v terénu a doporučení pro občanskou společnost	18
9. Program pro sociálně vyloučené skupiny financovaný EU a jeho dopady	21
10. Navrhované zaměření agendy EU týkající se sociálně vyloučených	24
Literatura	27
Přílohy	28

Zkratky

BBS	Bangladéšský statistický úřad
BDERM	Bangladéšské hnutí za práva dalitů a vyloučených
BMMS	Průzkum úmrtnosti bangladéšských matek
SIP	Státní investiční plán
ČH	Čittágongské hory
KČH	Komise regionu Čittágongské hory
CSOs	Organizace občanské společnosti
EK	Evropská komise
EU	Evropská unie
PO	Původní obyvatelé
MDGs	Rozvojové cíle tisíciletí
NGO	Nevládní organizace
SAMS	Sundarban Adibasi Munda Sangastha
SDGs	Cíle udržitelného rozvoje
KPA	Kvalifikované porodní asistentky
TPA	Tradiční porodní asistentky
RIB	Výzkumné iniciativy, Bangladéš
REOPA	Venkovské pracovní příležitosti pro veřejné statky
VGDUP	Rozvoj zranitelné skupiny pro mimořádně chudé ženy

1. Úvod

Navzdory pozoruhodnému úsilí z hlediska ekonomického rozvoje a rozvoje lidských zdrojů Bangladéš stále patří do skupiny nejméně rozvinutých zemí (LDCs). Asi 60 milionů lidí žije pod hranicí chudoby z hlediska finančních příjmů a příjmu kalorií a 30 milionů žije pod dolní hranicí chudoby. Jde o tzv. „extrémně chudé“. Většina z těchto chudých není do rozvojových programů zahrnuta. Podle Světové banky (říjen 2014) je míra chudoby 24,47 % a přibližně 12 % venkovského obyvatelstva¹ v současnosti patří do skupiny extrémně chudých, což znamená nízkou spotřebu, hlad a podvýživu, nedostatečný přístup k základním zdravotnickým službám, negramotnost a další formy sociálního strádání. To vytváří velkou propast mezi chudými a bohatými, a to zejména z hlediska distribuce příjmů a bohatství. Při vzniku těchto rozdílů hraje klíčovou roli společenská struktura moci a tříd. Navzdory tomuto sociálnímu kontextu Bangladéš svou extrémní chudobu v letech 2010 až 2014 snížil v průměru o 6 %, což znamená při dosahování Rozvojového cíle tisíciletí (MDG) snížit chudobu do roku 2015 (BBS) významný pokrok.

Počet extrémně chudých² je mimořádně vysoký mezi náboženskými, národnostními a domorodými menšinami. Tyto komunity jsou všeobecně ovlivněny vyloučením, což má vážné důsledky pro jejich přístup k výhodám rozvoje. Skutečnost, že velký počet extrémně chudých obyvatel a menšinových skupin stále nemůže využívat služeb vládních a nevládních organizací (NGO), je pro všechny aktéry rozvoje velkou výzvou. Extrémně chudí lidé z hlavního proudu bengálské společnosti a náboženských, národnostních a domorodých menšin, jakož i lidé s postižením, budou v rámci této studie označováni jako „sociálně vyloučení“.

Cílem konzultací a slyšení vedených za účelem této zprávy bylo analyzovat nedostatky strategií EU pro řešení sociálního vyloučení v Bangladéši a poskytnout doporučení, jak sociální vyloučení řešit účinněji jako součást rámce pro období po roce 2015, tedy Cílů udržitelného rozvoje (SDGs).

¹ BBS, Household Income and Expenditure Survey (HIES) 2000, 2005 a 2010. V roce 2000 žilo asi 49 % obyvatel v chudobě. V roce 2005 se toto číslo snížilo na 40 %, v roce 2005 na 31,5 % a v červnu 2014 na odhadovaných 25,6 %. Na druhou stranu původně žilo více než 34 % lidí v extrémní chudobě, ta klesla v roce 2005 na 25,1 %, v roce 2010 na 17,6 %, v roce 2013 na 13,1 % a v červnu 2014 na odhadovaných 12,4 %. Rychlost snižování chudoby v posledních čtyřech letech představovala průměrně 6,0 %, což je nejvyšší míra v historii Bangladéše.

² Extrémně chudí nepředstavují homogenní skupinu, patří k nim dělníci-bezzemci, domácnosti, v jejichž čele je žena, a rodiny postižených. Extrémně chudí mají k životu necelého půl dolaru denně a v současné době trpí zvyšováním cen základních potřeb. Ačkoliv mají jen jedno až dvě skrovná jídla denně, 80 % svých příjmů utratí za potraviny.

2. Metody konzultací a slyšení

Dialogy probíhající do roku 2015 měly určit, do jaké míry bylo dosaženo MDGs a jak v programu pokračovat po roce 2015. EU (Evropská komise a členské země Unie) je v tomto procesu významnou zúčastněnou stranou. Až do roku 2015 je nezbytný silný dialog mezi občanskou společností a institucemi EU, který posílí silnou roli EU v tomto procesu. EU bude všemožně usilovat o dosažení MDGs a posílení rámce pro období po roce 2015, který zahrnuje i zájmy sociálně vyloučených. Tato studie je součástí této iniciativy a financuje ji EU. Následuje stručný popis její metodiky.

1. Studium sekundární literatury a existujících analýz občanské společnosti, národních a mezinárodních institucí (EU). Co znamená pojem „sociálně vyloučení“ a jaké má sociální vyloučení příčiny? Které nástroje slouží k řešení sociálního vyloučení?
2. Slyšení a konzultace s organizacemi občanské společnosti na místní úrovni a se sociálně vyloučenými; kvalitativní a participativní konzultace. Jak se sami definují a kde vidí příčiny sociálního vyloučení? Jak řeší sociální vyloučení oni sami?
3. Diskutování zprávy s místními CSOs (5-10) a setkání s delegací EU a s odpovědnými osobami z projektu EuropeAid. Které aktivity se zaměřují na ovlivnění situace sociálně vyloučených?
4. Výběr oblastí: Konzultace a slyšení se zaměřily především na domorodé komunity z rovin a dality. Aktivity v terénu umožnila především organizace RIB (Rozvojové iniciativy pro Bangladěš), partnerská organizace NETZ Bangladesh.

3. Dynamika chudoby v posledních čtyřech desetiletích

Dnešní Bangladéš sice vyšel ze stínu hladomorů (poslední výskyt v roce 1974)³, ovšem pro stát je i nadále hlavním problémem chudoba. V posledních čtyřech desetiletích také země dosáhla pozoruhodných výsledků na makroekonomické úrovni – například růstu HDP, rozvoje infrastruktury, technologických inovací, komunikace a dopravy, rozšíření převážně zemědělského průmyslu, vzestupu výroby oděvů, nárůstu mezinárodní migrace a zahraničních plateb apod.⁴

Kromě těchto úspěchů na makroekonomické úrovni lze vidět úspěchy i na úrovni mikroekonomické, například u soukromého podnikání na venkově a ve městech, mikroúvěrových programů, programů sociální pomoci pro případy sezónního hladu a chudoby, zápisu do základních škol, očkování, antikoncepce, mobility a rovného zastoupení žen a mužů. K tomuto působivému rozvoji na makroekonomické i mikroekonomické úrovni nedošlo náhodou, byl spíše výsledkem kolektivního úsilí, při němž měly svou roli a odpovědnost jednotlivé vlády, národní a mezinárodní nevládní organizace, mezinárodní dárci a především občané Bangladéše jako ekonomičtí aktéři. Bangladéš v současnosti směřuje k novému rozvoji, který různými způsoby ovlivňuje různorodé podoby chudoby v zemi.

Přímý dopad na distribuci chudoby v Bangladéši má především prostředí nepříznivé pro zemědělství, odlehlost a klimatické šoky/nebezpečí. V některých oblastech postižených chudobou existuje jasná korelace mezi přírodními katastrofami a chudobou. Ekologicky nejzranitelnější jsou oblasti *char*, *haor*, pobřeží a oblasti *monga*; v porovnání s jinými oblastmi je v nich výskyt chudoby vyšší. Obživu chudých v těchto oblastech vážně ztěžují říční eroze, sucha, povodně, sezónní záplavy, cyklóny, tornáda a další klimatické šoky a nebezpečí.

Dalším významným faktorem, který má přímý dopad na přetrvávání chudoby v některých regionech, je odlehlost a dostupnost trhu mezi centrem a periferií. Oblasti trpící chudobou jsou od hospodářských center země velmi vzdálené. Vážné překážky představuje horší doprava a komunikace mezi hlavním městem Dhákou a oblastmi *char*, *haor* či *monga*, neboť časově náročnější cestování má negativní dopady na růst zemědělství. Kvůli odlehlosti se navíc lidem žijícím ve venkovských oblastech nedostává řádné zdravotní péče, což má špatný vliv na jejich život, zdraví a výživu.

Za další příčinu chudoby řady menšinových skupin v zemi je konečně považováno sociální vyloučení. Sociálně vyloučení často postrádají jinde dostupné možnosti zlepšit své hospodářské postavení a vymanit se z bludného kruhu chudoby. K diskriminaci dochází ve veřejných institucích, například v oblasti vzdělávání a zdravotnictví, v právním systému i v sociálních institucích, jakou je na úrovni komunity domácnost. I když se tedy mohou zlepšovat makroekonomické ukazatele a zvyšovat úrovně příjmů na hlavu, je pravděpodobné, že vyloučení lidé zůstanou mimo a v chudobě.⁵

„K překonání hladomoru v Bangladéši vedla bezprostřední podpora zemědělské výroby, pobídka k budování venkovské infrastruktury prostřednictvím místní správy technických služeb (LGED) z konce

³ Zatímco zemi sužují nové projevy korupce, špatné správy a konfrontační politiky, je poučné vidět, jakých jiných věcí dosáhla. Bangladéš se potýká s mimořádně zranitelným životním prostředím, a přece získala věrohodnou pověst země s trvalým růstem v rámci stabilního makroekonomického rámce. (Zdroj: Wahiduddin Mahmud a Isher J. Ahluwalia (ed.), *State of the Bangladesh Economy: Pluses and Minuses*, zvláštní vydání časopisu *Economic and Political Weekly*, 4. září 2004).

⁴ Raisuddin Ahmed ad., (2000), *Out of the Shadow of Famine*, (Nakl. John Hopkins University Press ve spolupráci s International Food Policy Research Institute,) Washington D. C.

⁵ Program for Researcher on Poverty Alleviation, *State of the poor*, (Grameen Trust Annual Report 2001-2.) s. 14-16.

80. let, dalekosáhlé reformy v systému distribuce potravin na počátku 90. let, podpora jiného než plodinového zemědělství začátkem 90. let a velký rozvoj těchto dílčích odvětví na konci 90. let, konsolidace sítě mikroúvěrů v 80. a 90. letech, konsolidace iniciativ sociální pomoci koncem 90. let a především masivní zapojení běžných občanů při všech možných, místních a mezinárodních příležitostech.⁶ Politický vliv chudých na mocenské struktury a rozhodovací procesy se však významně nezměnil.⁷

Navíc je zřejmé, že rozdíly mezi bohatými a chudými se celá desetiletí v zemi jen zvětšovaly. V Bangladěši, kde politické a obchodní elity a byrokracie hrají významnou roli v mobilizaci národních zdrojů na makroekonomické, mezoekonomické i mikroekonomické úrovni, se tak prostřednictvím politické moci vytvořila živná půda pro státní kapitalismus. Ten vede ke vzniku nežádoucích dohod uvnitř místních orgánů samosprávy zprostředkovaných regionální a místní elitou; extrémně chudí obyvatelé pak z rozvojových intervencí nemají žádné výhody.

⁶ Rahman, Hossain Zillur, Bangladesh 2015: Crossing miles, (PPRC Policy Paper, 2006, Dháka, Bangladěš).

⁷ Westergaard, K. & Hossain, A., (2005), *Boringram Revisited: Persistent Power Structures and Agricultural Growth in a Bangladesh Village*, (University Press Limited, Dháka).

4. Definování a mapování sociálně vyloučených

4.1 Sociální vyloučení v kontextu třídy a kasty

Sociální vyloučení se používá jako významný termín pro větší porozumění různorodých forem chudoby v zemích jako je Bangladěš. Zaměřuje se na společenské vztahy moci. Podle sociologa Samuela Koeniga je „třída, která má striktně dědičný základ, kasta. Člen kasty nesmí nikdy překonat její rigidní hranice, zatímco člověk patřící k nějaké třídě své postavení za určitých podmínek změnit může. Termín ‚kasta‘ poprvé použili Portugalci k označení částí třídního systému, a označoval ‚linii‘ ‚rodu‘. Sanskrtské slovo označující kasty je *varna*, což znamená ‚barva‘. Jedním z nejtragičtějších následků kastovního systému je, že mezi obyvateli brání rozvoji obecně národního vědomí, a jednotlivci tak upírá sounáležitost s obyčejnými lidmi.“⁸

Podle Petera Davise (2011)⁹ se koncepty sociálního vyloučení snaží upozornit na sociální a soustavné procesy „vylučování“, stigmatizace, odcizování, monopolizace či konfiskace vzácných zdrojů – více zvýhodněnými skupinami, resp. v jejich prospěch. Sociální vyloučení systematicky upírá určité skupině lidí práva, participaci a příležitosti, jež jsou k dispozici jiným, a to na základě etnické příslušnosti, kasty, náboženství, sexuální orientace, pohlaví, věku, zdravotního postižení, zdravotního stavu, identity apod. Ve výsledku sociální vyloučení určitých skupin lidí snižuje jejich produkční kapacitu, vede k vyšší míře chudoby a brzdí snižování chudoby společnosti jako celku (Ali, 2013)¹⁰.

4.2 Sociální vyloučení v podobě „nedotknutelnosti“

Chudoba a vyloučení jsou silně související jevy. Existují však případy vyloučení i tam, kde chudoba není. A existují naopak případy chudoby, jejichž příčinou není sociální vyloučení. Proto je důležité analyzovat historické, politické, geografické, ekologické, kulturní a sociálně ekonomické souvislosti, a zkoumat příčiny sociálního vyloučení.

Podle Louise Dumonta (Homo Hierarchicus, 1972) souvisí kasty se zaměstnáním v důsledku náboženství. Kastovní diskriminace je systematické zneužívání lidských práv, jež vede k extrémní chudobě, násilí, nerovnosti a vyloučení. Dalité, vnímaní jako nečistí a podřadní lidé, se nesmějí účastnit politického, hospodářského, společenského ani kulturního života.¹¹

Zkušenosti a praxe související se sociálním vyloučením nejsou homogenní. Např. sociálně vyloučené skupiny v Bangladěši jsou dalité a etnické menšiny, jejich zkušenosti s diskriminací a vyloučením však nejsou podobné. Proto je nutné zaměřit se na složitý vztah vyloučených skupin se státními orgány a celou společností, a porozumět tak jejich deprivaci a diskriminaci.

⁸ Islam, Mazharul and Parvez, Altaf, (2013) *Dalit Initiatives in Bangladesh*, (Nagorik Uddyog and Bangladesh Dalit and Excluded Rights Movement, Dháka, Bangladěš), s.10.

⁹ Davis, Peter, (2011), *Social exclusion and adverse incorporation in rural Bangladesh: evidence from a mixed-methods study of poverty dynamics*, (Working Paper 193, Chronic Poverty Research Centre).

¹⁰ Ali, Md. Ayub, (2013) *Social Exclusion and Poverty in Bangladesh*, (Unnayan Onneshan, Dháka, Bangladěš).

¹¹ Islam, Mazharul and Parvez, Altaf, (2013) *Dalit Initiatives in Bangladesh*, (Nagorik Uddyog and Bangladesh Dalit and Excluded Rights Movement, Dháka, Bangladěš), s. 10-11.

4.3 Náboženství, profesní omezení a „nedotknutelnost“

V Bangladěši funguje kastovní hierarchie díky tzv. „nedotknutelnosti“. Hlavní případy vyloučení a diskriminace na základě „nedotknutelnosti“ se napříč generacemi proměňují. Mezi dalitskými komunitami a dalšími sociálně vyloučenými skupinami přetrvává mezigenerační diskriminace v podobě nevyhnutelné volby povolání, určeného místa bydlení a omezené sociální mobility a interakcí.

Oficiální údaje o demografických a sociálních aspektech obyvatel diskriminovaných na základě povolání a původu však nejsou k dispozici. Při posledním sčítání lidu v Bangladěši roku 2011 se sice snažila získávání podrobných údajů o dalitském obyvatelstvu podpořit advokační kampaň, ovšem výsledek byl nulový. Spolehlivé odhady přesto ukazují, že kastovní diskriminaci v zemi čelí asi 5,5-6,5 milionu lidí (BDERM, 2014)¹².

Z bangladéských dalitů, uklízečů či zametačů, většinou označovanými jako haridžan, jsou nejvíce diskriminovány skupiny žijící na venkově [viz Příloha 1, studie Srovnání návrhu zásad OSN s pokyny pro odstranění (kastovní) diskriminace na základě práce a původu]. Společnými rysy jejich bydlení jsou přelidněnost, oddělenost od jiných obyvatel mimo skupinu a velmi malé nebo žádné vybavení. Téměř ve všech případech jsou strukturálním základem dlouhodobé deprivace a předsudků jejich identita a povolání, které se přenášejí z generace na generaci.

Dyrhagen, G. a Islam, M. (2006)¹³ ukazují, že dalité v Bangladěši jsou sociálně diskriminováni a jiné komunity se jich straní, jsou vyloučeni z veřejných akcí a náboženských míst. Diskriminační praktiky mají široký rozsah v hinduistické i muslimské komunitě. Autoři ve své studii popisují, jak jsou dalité vyloučeni z veřejné a sociální sféry. Tvrdí, že v oblastech, kde dalité žijí, nejsou dostatečně poskytovány základní potřeby, například přístřeší, potraviny a voda, a že nemají dostatečný přístup ke zdravotnickým zařízením a vzdělání. Nemají bydlení, zaměstnání ani přístup k politické sféře. Studie dochází k závěru, že ačkoli dalité hrají významnou roli v hospodářském, environmentálním a sociálním rozvoji země, jejich komunity patří k nejvíce ekonomicky marginalizovaným a sociálně vyloučeným skupinám v Bangladěši (viz Příloha 3).

4.4 Sociální vyloučení a rozvoj

Zohir, Rabbani, Mallik, Huq a Afsana (2008)¹⁴ se vyloučením zabývali z hlediska oblastí a atributů či vlastností. Při definování vyloučení využili dvě dimenze: ‚atribut‘ a ‚oblast‘. Za atributy považují vlastnosti jednotlivců, domácností nebo komunit, jež vedou k vyloučení nejméně v jedné oblasti. Jednotlivci se s těmito atributy mohou narodit, nebo je mohou získat, například prostřednictvím vyznání, národnosti či původu. Atributy mohou být trvalé (např. etnická příslušnost, postižení) nebo přechodné (např. původ, zaměstnání apod.). K oblastem, kde k vyloučení dochází nejmarkantněji, patří vzdělávání a zdravotnictví, pozemková práva, bydlení, zaměstnanost, finanční služby a přístup k trhům.

¹² Hodnocení návrhu OSN na zásady a postupy pro odstranění (kastovní) diskriminace založené na práci a původu: Zpráva o Bangladěši za rok 2014, (Nagorik Uddyog & hnutí BDERM, Dháka 2014). Podle zprávy BDERM-2014 žijí v Bangladěši tři široké kategorie dalitů: první tvoří bengálští dalité žijící ve vesnicích po celé Bangladěši, druhou muslimští dalité, které rovněž najdeme po celé zemi, a třetí dalité, kteří migrovali (nebo museli migrovat) z Indie do tehdejšího východního Bengálska, a dnes převážně žijí v městských oblastech a na čajových plantážích. Je zřejmé, že formy vyloučení a strádání, které dalitské komunity zažívají, nejsou zcela totožné.

¹³ Dyrhagen, G. a Islam, M., (2006), *Consultative Meeting on the Situation of Dalits in Bangladesh*, (International Dalit Solidarity Network and Bangladesh Dalits' Human Rights; http://www.ids.org/Documents/asia/pdf/Bangladesh_full_report.pdf).

¹⁴ Zohir, S., Rabbani, M., Mallik B. A., Huq I., Afsana R., (2008), *Exclusion and Poverty: An Analytical Approach for Understanding Exclusion and Assessing Programs Targeting the Very Poor in Bangladesh*, (BRAC a skupina pro ekonomický výzkum).

4.5 Sociální vyloučení a gender

Posílení postavení žen podporuje a zlepšuje společenský a hospodářský život každé komunity. Ženy ze sociálně vyloučených skupin žijí v patriarchální sociální struktuře, která společnosti dominuje, stále na okraji. V každodenním životě čelí různým formám diskriminace. Sociální vyloučení sice vytváří závažné překážky pro muže i ženy, pro ženy jsou však mnohé z nich náročnější.

Je zřejmé, že vzdělání může ženám poskytnout lepší přístup na trh práce a zlepšit jejich postavení v rodině a ve společnosti celkově, což nakonec může zlepšit jejich život a přinést prosperitu. Vzdělání žen v sociálně vyloučených skupinách je však velmi nízké. Na pracovištích jim hrozí fyzické, verbální a sexuální zneužívání. Často jsou v raném věku nuceny ke sňatku, což jim způsobuje fyzické a psychické utrpení. Účast žen na rozhodování jejich vlastních komunit je rovněž velmi nízká. Ženy v sociálně vyloučených skupinách tak často trpí dvojitým znevýhodněním.

5. Kontextualizace MDGs, dosažení milníků a výzvy

Zkušenosti z Bangladéše upozorňují na užitečnost a význam účinné kontextualizace realizace Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). Dvěma úspěšnými oblastmi bylo zejména přijetí postupů na podporu sociální mobilizace a splnění přechodných milníků k dosažení cílů.

Bangladéš měl při dosahování záměrů a úkolů MDGs pozoruhodné výsledky. Velké úspěchy přinesla podpora sociální mobilizace, při níž vzniklo efektivní partnerství vlády, nevládních organizací a místní samosprávy a jež využila metody kampaní i konkrétní pobídky. Poslední zpráva o MDGs (2012) ukazuje, že Bangladéš již některé MDGs splnil, například snížení rozdílu v chudobě, dosažení genderové parity na základních a středních školách, rozšíření očkování, snížení úmrtnosti dětí do pěti let, rozvoj zalesňování, omezení případů nakažení HIV, zajištění ochrany spících dětí sítěmi ošetřenými insekticidy, diagnostiky a léčby TBC v rámci programu DOTS apod.

Nedávná studie navíc ukazuje, že z celkem 49 nejméně rozvinutých zemí světa si v plnění MDGs nejlépe vedly Bangladéš a Kambodža (CPD, 2014). Úspěchy Bangladéše v MDGs 1 až 6 ukazují níže uvedené příklady.

5.1 Extrémní chudoba

Bangladéš dosáhla obdivuhodného zlepšení ve vymýcení chudoby a hladu v rozvojových zemích. Růst podporující začlenění přinesl působivé snížení chudoby z 56,7 % v letech 1991-1992 na 31,5 % v roce 2010. Ke snížení přitom v tomto desetiletí došlo rychleji než v těch předchozích. Nejnovější údaje HIES 2010 ukazují, že výskyt chudoby v Bangladéši v letech 1992-2010 každoročně klesal o 2,47 %, zatímco MDGs požadovaly 2,12 %. Bangladéš již splnil jeden z ukazatelů cíle 1, když snížil rozdíl v chudobě na 6,5 oproti cíli 8,0 pro rok 2015. Odhadované údaje naznačují, že MDG snížení počtu obyvatel žijících pod hranicí chudoby na polovinu (z 56,7 % na 29,0 %) byl dosažen již v roce 2012.

Pokud jde o tento rozvojový cíl, problémem pro Bangladéš zůstává snížení výskytu chudoby v zemi na 0 %, pomoc vyloučeným skupinám v programech sociální pomoci a rozšíření mobilního bankovníctví jako nástroje finanční inkluze pro extrémně chudé.

5.2 Vzdělání na prvním místě

Bangladéš je kromě Srí Lanky jedinou zemí v jižní Asii, která již dosáhla genderové parity ve vzdělávání, a to nejen na základní, ale i na středoškolské úrovni. Bangladéš dosáhla významného pokroku v rozšíření přístupu ke vzdělání, snížení počtu případů nedokončeného studia, zvýšení počtu absolventů vzdělávacího cyklu a zavedení řady opatření pro zlepšení kvality základního vzdělávání. Počet dětí zapsaných do státních škol dosahuje 98,7 %, u dívek pak 99,4 % a u chlapců 97,2 %. Bangladéšská ústava zaručuje všem bezplatné a povinné základní vzdělání. Působivých výsledků Bangladéš dosáhla i při dosažení genderové parity při zápisu do základních a středních škol.

Navzdory tomuto povzbudivému vývoji, např. rostoucímu počtu dětí zapsaných do škol, je řada dětí z extrémně chudých a sociálně vyloučených komunit vyloučena z formálního, tedy státního vzdělávání, i z toho neformálního, organizovaného především nevládními organizacemi, a zbavena práva na vzdělání. Podle zprávy OSN „Global Initiative on Out-of-School Children“ (Globální iniciativa pro děti

mimo školství; leden 2014) nemá stále 5,6 milionu dětí přístup k základnímu (2,6 milionů dětí ve věku žáků 1.-5. třídy) a nižšímu středoškolskému (3 miliony dětí ve věku žáků 6.-8. třídy) vzdělání.

5.3 Genderová agenda

Ženy v Bangladěši dosáhly významně lepší viditelnosti a mobility. Bangladěš dosáhla genderové parity v rámci základního a středoškolského vzdělávání. K tomuto pokroku přispěly státní intervence zaměřené na studentky, například stipendia a osvobození od školného pro dívky ve venkovských oblastech, a stipendijní programy pro dívky na středních školách. V porovnání se situací v jiných rozvojových zemích mají ženy dobrý přístup k antikoncepci a mikroúvěrům. Téměř také převládly společenské postoje, které pozitivně vnímají ekonomickou účast žen. Vláda se zavázala k dosažení cíle CEDAW (třebaže s několika výhradami), Pekingské akční platformy a MDGs v souladu se základními právy zakotvenými v bangladéšské ústavě, v přijaté Národní politice pro rozvoj žen (2011) a v řadě programů pro zajištění udržitelného rozvoje žen. V posledních volbách došlo k nárůstu počtu žen zvolených do parlamentu (téměř 20 % z celkem 350 křesel, z nichž 50 je vyhrazeno ženám).

Kromě těchto prvních úspěchů na poli viditelnosti a mobility se však objevila nová omezení a nové oblasti pro strategické úkoly. Širšímu zapojení žen a rozvoji jejich příležitostí brání zakořeněné patriarchální postoje a malá bezpečnost veřejných prostorů. Pro stávající společenský postoj je také stále nízkou prioritou zdraví matek. Třebaže ekonomická účast žen vzrostla, produktivita ženské práce zůstává velmi nízká.¹⁵

5.4 Zlepšení zdraví matek, dětská úmrtnost

Podle oficiálních statistik již Bangladěš splnila cíl snížení úmrtnosti dětí do pěti let: v porovnání s cílem dosáhnout 48 případů úmrtí na 1 000 živě narozených dětí pro rok 2015 dosáhla již roku 2011 44 úmrtí na 1 000 živě narozených dětí. Země také pracuje na snížení úmrtnosti kojenců. K poklesu případů úmrtí dětí a kojenců nejvýznamněji přispěly úspěšné programy očkování, léčby průjmových onemocnění a doplňování vitamínu A, stejně jako celkový hospodářský a sociální rozvoj.

Ačkoliv jsou ve společnosti stále hluboce zakořeněny problémové postoje, jasným politickým selháním byla podpora kvalifikovaných porodních asistentek (SBA) na úkor tradičních asistentek (TBA) v rámci komunit. Problematické nejsou jen technické dovednosti, ale i pověry a nedostatek znalostí. Skutečně náročné je zavádění místních monitorovacích systémů a jejich inovace (tedy nedostatečná účast na navrhování, monitorování a hodnocení programu). Při řešení těchto problémů je k efektivní prenatalní péči nutné využít stávající institucionální kapacity, například místní zdravotní střediska, orgány místní samosprávy a nevládní organizace. V takovém případě bude v budoucnosti tou správnou cestou ke snížení dětské úmrtnosti přístup zdola. Další problematickou a spornou oblastí je prosazování anestetického programu jako tématu pro specialisty. Pomoci by mohlo efektivní krátkodobé vzdělávání lokálně působících zdravotníků.¹⁶

V roce 1990 míra úmrtnosti matek v Bangladěši představovala 574 případů na 100 000 živě narozených dětí. Podle průzkumu úmrtnosti matek v Bangladěši (BMMS) klesla na 322 případů v roce 2001 a na 194

¹⁵ Rahman, Hossain Zillur, PPRC Policy Paper (2006), 'Bangladesh 2015: Crossing miles', Dháka, Bangladěš.

¹⁶ Ibid.

v roce 2010, což je 40% pokles během devíti let. Průměrná míra poklesu od výchozího roku byla asi 3,3 % ročně oproti průměrné roční míře 3 % požadované pro dosažení toho MDG v roce 2015.

5.5 Posílení zaměření na výživu

Klíčovým rozměrem chudoby je výživa. Bangladěš výrazně snížil chudobu, porodnost a dětskou úmrtnost. Došlo také k výraznému zlepšení u některých ukazatelů rozvoje, například základního vzdělání a produkce rýže. To vše současné vládě umožnilo přiblížit se cíli stát se v roce 2021 středně příjmovou zemí. Jednou z hlavních překážek k dosažení tohoto cíle je převládající podvýživa.

Výživa je problém více odvětví s mnoha sociálními a kontextovými faktory. V tomto případě mohly podvýživu ovlivnit Státní investiční plán (SIP) pro zemědělství, program Bezpečnost potravin a rozvoj odvětví výživy (HPNSDP), zdravotnictví, potravinářství, zemědělství a školství.

Má-li Bangladěš dále zlepšit výživu matek a dětí, musí posílit přímé (konkrétní výživové) intervence i ty nepřímé (s ohledem na výživu) v jednotlivých oblastech (místní samosprávy a rozvoje venkova, sociální péče, záležitosti žen a dětí, hospodářských zvířat a rybolovu, informací, průmyslu, plánování, financí ad.) v rámci výživové strategie pro více odvětví.¹⁷

5.6 Boj s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi

Světové společenství oceňuje úspěchy Bangladěše v boji proti přenosným nemocem. Stávající údaje ukazují, že výskyt případů HIV/AIDS v Bangladěši je v současnosti nižší než 0,1 %, a stále tak nedosahuje úrovně epidemie. Během let došlo v zemi ke značnému pokroku v poklesu případů úmrtí způsobených malárií.

K významným krokům, jež měly malárii vymýtit, patřilo zlepšení kvalitní diagnostiky a účinná léčba 90 % případů malárie, podpora impregnovaných sítí s dlouhou životností a sítí ošetřených insekticidy ve 100 % domácnostech ve třech okresech regionu Čittágongské hory i intenzivní informační, vzdělávací a komunikační kampaň pro zvýšení informovanosti o možnostech prevence a kontroly malárie. Bangladěš tak již splnila úkoly MDG v oblasti diagnostiky a léčby TBC.

5.7 Městská chudoba: nová výzva

Přes veškerý pokrok se zvyšuje městská chudoba. Bangladěšská vláda se v programech sociální pomoci zaměřila téměř výhradně na zranitelný venkov a venkovské obyvatelstvo. Povědomí o městské chudobě je nízké. Při návrhu akčních programů sociální pomoci je nutné vzít v úvahu různorodou problematiku bydlení, vnitřní migrace, vody, dopravy, přístupu na trh práce, znečištění životního prostředí a dopadů klimatické změny, jež mají na chudé obyvatele měst mnohem větší vliv. Budoucí směřování politiky a veřejné výdaje by tedy měly zahrnovat také pomoc chudým obyvatelům měst.¹⁸

¹⁷ The European Union, Under nutrition in Bangladesh: A common Narrative, Dháka, Bangladěš.

¹⁸ Rahman, Hossain Zillur, Hulme, David ad. (edit.), *Social Protection in Bangladesh, Building Effective Social Safety Nets and Ladders out of Poverty*, (UNDP-UPL, 2014, Dháka, Bangladěš), s. 16.

5.8 Rozvojové cíle tisíciletí: slabá místa

Ve formulacích Rozvojových cílů tisíciletí je několik slabých míst¹⁹. MDGs zaprvé předpokládají postup shora, který často nevychází z lidskoprávních přístupů, a konkrétní problémy se řeší roztříštěně. V některých případech proto MDGs řešily pouze příznaky místo základních příčin problémů. Zadruhé se pokrok u konkrétních cílů a záměrů měří specifickými ukazateli, které ignorovaly strukturální vztahy, jež mohly vzniknout v důsledku vnějších zdrojů pokroku. Je zřejmé, že v rozvojových zemích je úspěch ve snižování chudoby zastíněn vysokou nerovností, což vyvolává další otázky týkající se strategií snížení chudoby, jež sledovaly konkrétní ukazatele určené Rozvojovým cílem tisíciletí č. 1. MDGs se navíc velmi málo soustředily na lidská práva a rozvoj lidských zdrojů. A konečně, v rámci MDGs prakticky chyběla otázka vzájemné odpovědnosti spolu s principem společné, byť diferencované odpovědnosti.

¹⁹ Post 2015 Development Agenda: *Bangladesh Proposal to UN Post 2015 Development Agenda*. Návrh Bangladéše nahradit MDGs, jejichž konečným rokem je rok 2015. OSN bude mít novou rozvojovou agendu pro období po roce 2015, pro kterou požadovalo zaslání návrhů členských zemí do června 2013.

6. Realita sociálně vyloučených

6.1 Deprivace: Společná témata vyloučených skupin

Sociálně vyloučené skupiny, které žijí v různých částech Bangladéše, nejsou homogenní. V regionu Čittágongské hory a v rovinatých oblastech země žije více než 45 domorodých komunit. Kromě nich žijí v zemi také dalité, kteří mají oproti většinové bengálské společnosti jiné společensko-kulturní charakteristiky. Tato studie za představitele komunity dalitů pokládá komunity Santalů, komunity Munda a domorodé komunity haridžanů, Rabidas, Bagdi a Rishi.

6.2 Mocenské vztahy a zábor půdy

Pro původní obyvatele (PO) regionu Čittágongské hory představují pozemky, včetně zalesněných oblastí, nezbytné zdroje (přímo související s činností) k přežití i zajištění specifických sociálních, kulturních a náboženských potřeb. Zabírání půdy v regionu Čittágongské hory představuje hlavní příčinu konfliktu mezi PO a zájmovými skupinami bengálských osadníků, podporovaných armádou a státem. Kromě toho dochází k zabírání půdy mezi jednotlivými bengálskými zájmovými skupinami i v rámci skupin PO. Tyto paralelní procesy, jež probíhají po etnické i třídní linii, konflikty v regionu Čittágongské hory dále zkomplikovaly.

Máme-li pochopit hlavní mechanismy zabírání půdy v regionu Čittágongské hory, musíme pochopit roli státních úřadů a různých zájmových skupin a organizací v soukromém sektoru. K zabírání půdy v různých politických kontextech docházelo před uzavřením mírové dohody (Mírové smlouvy pro region Čittágongské hory) i po ní. Zabírání půdy v regionu Čittágongské hory umožňují různé půdní zákony. Systém vlastnictví půdy v regionu Čittágongské hory charakterizuje koexistence a paralelní platnost tří hlavních typů půdních zákonů:

- (i) formálních zákonů, které platí pro celou zemi,
- (ii) formálních zákonů týkajících se regionu Čittágongské hory a jeho původních obyvatel,
- (iii) zvykových zákonů PO.²⁰

K podobným věcem dochází u domorodců z rovin, přičemž jednu z největších skupin představují Santalové. Původní obyvatelé z regionu Rajshahi byli dlouho diskriminováni a o svou půdu přišli (Santalové jsou z geopolitických důvodů mimo politické zájmy; v současnosti v těchto oblastech působí neziskové organizace). Dnes je většina půdy Santalů obsazena Bengálci. Politické zájmové skupiny se snaží svou půdu obsadit kvůli ekonomickým ziskům. Hlavním požadavkem Santalů je právo vlastnit půdu, kde žijí po mnoho generací bez nároků na vlastnictví.

6.3 Pracovní identita funguje jako kasta

Komunita haridžanů není etnická skupina, ale její členové jsou považováni za dality. Definuje je jejich práce zametačů. Povolávání předávají svým dětem. V Saidpuru čelí haridžanové různým druhům

²⁰ Adnan, Shapan and Dastidar, Ranajit, (2011), *Alienation of the Lands of Indigenous Peoples in the Chittagong Hill Tracts of Bangladesh*, (CHTC AND IWGIA, Dháka, Bangladéš), s. 34-44.

diskriminace. Opovrhují jimi nejen muslimové, ale i hinduistické komunity. Kvůli sociálnímu a ideologickému vlivu konceptu „nedotknutelnosti“ je společnost dlouhodobě utlačuje. Nemohou jít do restaurace, lidé vedle nich nejedí a nepijí ze stejné sklenice. Pokud jdou jejich děti do školy, nechce s nimi nikdo sedět. Navíc nesmějí do hinduistických chrámů. Rozhovory s nimi naznačují, že tato diskriminace vede u členů skupiny k nedostatku sebevědomí a sebeúcty.

6.4 Bezmocnost a otázka sociální důstojnosti

Situaci dalitů nelze změnit pouhým rozvojem hospodářských podmínek. Problémy jsou různorodé a mají různé důvody. Například v Saidpuru je 80 rodin komunity Rabidas považováno na rozdíl od haridžanů za vyspělé a mohou tedy chodit do veřejných restaurací, což u komunity haridžanů, jejíž členové nesmějí ani k holiči, možné není. Většinová společnost je sociálně zbídačuje. Je tedy nutné změnit myšlení většinové společnosti.

Sociálně slabé komunity jsou utlačovány v důsledku bezmoci a převládajícího kastovního systému. Proto trpí komplexem méněcennosti, a většina z nich se ani nesnaží své povolání změnit. Situace se poněkud zlepšila u těch, kteří změnili zaměstnání, třebaže počet těchto lidí je velmi malý. Hlavním důvodem změny zaměstnání byla a je menší poptávka po zametačích a jiných tradičních povoláních dalitů. Vláda snížila počet pracovních příležitostí, což zametače nutí ke změně profese.

Komunita Rabidas je profesní komunita a její členové se převážně zabývají opravou bot; čelí podobné diskriminaci jako haridžanové. Asi 3 000 členů komunity Rabidas žije v oblasti obce Saidpur a jde v podstatě o 56 širokých rodin. V roce 2002 byla založena místní organizace Harijon Oikkoparishad, která chce hájit práva všech dalitských komunit v Saidpuru. V roce 2009 se rozdělila na dvě skupiny: 1) skupinu členů komunit Rishi a Rabidas, 2) členy komunity haridžanů. K tomuto rozdělení došlo také v důsledku sporu dvou národních nevládních organizací pracujících s různými skupinami.

Zcela jiná je situace místní komunity Santalů, kteří jsou buď hinduisté nebo křesťané. Křesťanům se dostává konkrétní pomoci místních misionářů. Jejich jazyk se dokonce učí v několika školách v oblasti. Plán rozvoje půdy přispěl k rozvoji zemědělství v oblasti, a změnil život původních obyvatel. Stále běžné jsou tradiční domácí porody, ovšem Santalové mohou u komplikovaných případů, na rozdíl od dalitů, navštívit nemocnici. Proto došlo v komunitě Santalů také k významnému snížení případů úmrtnosti matek a dětí.

Třebaže je zřejmá rozmanitost výše uvedených skupin, jeden významný rys je většinou sociálně vyloučeným skupinám společný, a to skutečnost, že mezi chudými patří k těm nejvíce znevýhodněným. To vede k extrémní chudobě a bezmoci, jež vytváří strukturální podmínky pro vykořisťování a nerovnost sociálně vyloučených.

7. Dopad MDGs na sociálně vyloučené

Pokud jde o plnění MDGs, z pohledu celé země Bangladěš dosáhla obrovského úspěchu. Přesto přetrvávají pochybnosti o celkovém úspěchu podle ukazatelů MDGs. MDGs navíc nezměnily mnoho strukturálních a institucionálních podmínek, jež jsou přímo nebo nepřímo odpovědné za diskriminační přístupy a ideologii ve společnosti. Diskriminace na základě povolání a původu, například v podobě „nedotknutelnosti“ u dalitů, je v Bangladěši stále viditelná. Původní obyvatelé stále nemají právo na své pozemky. Jsou zbaveni občanských práv. Míra chudoby mezi sociálně vyloučenými skupinami je

v porovnání s jinými skupinami stále vyšší. Je však také zřejmé, že úroveň povědomí a porozumění významu vzdělání mezi sociálně vyloučenými výrazně vzrostla. V rámci této studie bylo kontaktováno více než 60 členů z různých vyloučených skupin, a všichni své děti mohli posílat a také posílali do státních či nestátních škol.

Co však potěšující rozhodně není, to je rovnost žen a mužů a postavení žen v sociálně vyloučených skupinách. Představy o nerovném postavení žen a mužů jsou silně zakořeněny v diferenciálních strukturách moci, a proto se v závislosti na různém sociálním postavení různí. Účast žen v politice je ve vyloučených skupinách velmi nízká. K velmi běžné praxi patří předčasné sňatky, násilí na ženách a věno. Příčinami předčasných sňatků ve vyloučených skupinách jsou chudoba, sociální nejistota a kulturní normy. Na druhou stranu se ve vyloučených skupinách významně snížila dětská a kojenecká úmrtnost, a to téměř na celostátní úroveň. K poklesu úmrtnosti dětí a kojenců nejvýznamněji přispěly úspěšné programy očkování, léčby průjemových onemocnění a doplňování vitamínu A. Zřejmý je také výrazný pokles případů úmrtnosti matek, a to v celé zemi. Úmrtnost matek ze sociálně vyloučených skupin vykazuje podobnou míru jako na celostátní úrovni. Ze všech členů komunity, kteří se konzultací pro tuto studii zúčastnili, si jen jeden člen komunity Bagdí pamatoval případ ženy, která před sedmi lety zemřela při porodu.

Během let došlo v zemi ke značnému poklesu případů úmrtí způsobených malárií. Četnost případů HIV/AIDS v Bangladěši je v současnosti nižší než 0,1 %, a stále tak nedosahuje úrovně epidemie. Podobný dopad klesajícího počtu případů nakažení malárií a HIV/AIDS lze nalézt i v sociálně vyloučených skupinách.

8. Marginalizované skupiny v terénu a doporučení pro občanskou společnost

Kvůli konzultacím na místní úrovni byly navštíveny tři okresy a proběhly konzultace s pěti sociálně vyloučenými skupinami. Navštíveny byly okresy Saidpur, Rajshahi a Satkhira; skupiny reprezentovaly komunity haridžanů, Munda, Rabidas, komunita Santalů a komunita Rajbangshi. Uskutečnilo se také jednání na celostátní úrovni. Na základě doporučení z konzultací na místní úrovni a od zástupců občanské společnosti na celostátní úrovni byly jako nejdůležitější otázky pro další diskusi identifikovány klíčové oblasti (podrobnosti viz např. Příloha 1). Identifikované klíčové oblasti a doporučení jsou:

8.1 Občanství a lidská práva

- Zavedení občanských práv na základě bangladěšské ústavy, zejména pro původní obyvatele ve smyslu potvrzení jejich etnické identity.
- Zvláštní zákon pro odstranění (kastovní) diskriminace na základě povolání a původu a jeho implementace.
- Uznání práv původních obyvatel jako osobního práva specifických domorodých komunit.
- Zjištění skutečného počtu sociálně vyloučených komunit při dalším sčítání lidu.
- Zavedení vyhrazených míst v parlament a na úrovni místní samosprávy.
- Právo zakládat politické strany, které v současnosti kvůli registračním kritériím bangladěšské volební komise neexistuje.
- Prosazování Mírové smlouvy pro region Čittágongské hory, zejména založení půdní komise.

8.2 Služby státu

Vzdělávání

- Zavedení zvláštní části Národní politiky vzdělávání pro sociálně vyloučené.
- Pečlivé sledování zajišťování bezplatného základního vzdělání, snížení případů nedokončeného studia a zvýšení kvality vzdělávání sociálně vyloučených dětí.
- Zvláštní vzdělávací stipendia a přidělené částky rozpočtu pro děti sociálně vyloučených.
- Podpora a realizace základního vzdělávání v mateřském jazyce, zejména pro děti původních obyvatel.
- Zakládání škol co nejbliže komunitám a v každé vesnici/oblasti.
- Zvýšení vzdělávacích kvót u vyššího vzdělávání, zvláštní stipendijní programy, ubytovací zařízení a jmenování učitelů z vyloučených skupin.

Zdraví

- Vládní politika by měla odrážet kulturní zvyky PO a zřizovat centra kulturní výměny a v systému zdravotnictví poskytovat zvláštní možnosti pro vyloučené skupiny.
- Zajištění přítomnosti odborného zdravotnického pracovníka na mikroúrovni a řádná správa státního zdravotnictví.
- Zavedení zdravotního pojištění pro extrémně chudé a sociálně vyloučené skupiny.
- Poskytování dotací na nákup léků a profesionální zdravotnické služby.
- Vymezení vyloučených skupin v národní politice ochrany zdraví a v programech sociální pomoci.

Vytváření pracovních míst a programy sociální pomoci

- Věnovat zvláštní pozornost sociálně vyloučeným skupinám v programech sociální pomoci, zejména při jejich cílení a realizaci.
- Vytváření pracovních příležitostí prostřednictvím nových programů pro sociálně vyloučené skupiny prostřednictvím projektů pro rozvoj dovedností.

Půda, přírodní zdroje a právní asistent

- Vytvoření databáze sociálně vyloučených skupin na úrovni unie, např. s ohledem na přírodní zdroje a pozemková práva.
- Přístup k tzv. *khas*, tj. státním pozemkům a vodním útvarům, jako zdrojům obživy a ochrana této půdy před nezákonným obsazováním většinou společností.
- Konkrétní politika a přidělené částky rozpočtu na restituce půdy *khas* pro bezzemky a vyloučené obyvatele.
- Poskytování právní pomoci sociálně vyloučeným skupinám při nárokování služeb státu.
- Právní uznání tradičních pozemkových práv původního obyvatelstva.
- Zajištění fungování Půdní komise regionu Čittágongské hory.
- Řádná realizace politiky na ochranu lesů.

Bydlení

- Zajištění bezpečných ubytovacích zařízení pro sociálně vyloučené skupiny.

8.3 Oblast pro intervenci a vytváření pracovních příležitostí

Vzdělávání

- Podpora technického a odborného vzdělávání dětí sociálně vyloučených.

Zdraví

- Zahájení speciálních a inovativních programů zdravotní péče (například odměnové/zdravotní karty) pro sociálně vyloučené skupiny.

Vytváření pracovních příležitostí

- Vymýcení diskriminace na základě povolání a původu a vytváření vstřícné pracovní atmosféry.
- Vytvoření systému kvót ve státních, nestátních a autonomních institucích pro sociálně vyloučené skupiny.
- Zajištění přístupu k finančním službám a malému kapitálu pro malé firmy.
- Vytvořit pozici domorodého nebo komunitního zdravotnického pracovníka mezi vyloučenými skupinami.

Prosazování politik

- Vytvořit celostátní platformu pro vyloučené komunity za účelem mobilizace zdrojů v oblasti zdraví a vzdělání.
- Odpovídající alokace zdrojů na výzkum sociálně vyloučených skupin a jejich pozemkových práv.
- Formulování a realizace Národního plánu pro řešení krizových situací způsobených záplavami.
- Finanční pomoc pro přípravu na katastrofy a rozvoj infrastruktury pro sociálně vyloučené.

Půda, přírodní zdroje a právní asistent

- Distribuce půdy *khas* a vodních útvarů mezi vyloučenými komunitami bezzemků a jejich ochrana.

- Zahrnutí sociálně vyloučených komunit do vládních programů reintegrace a narovnání (např. podle pravidla „jeden dům, jedna farma“) a další činnosti.

Klimatická změna

- Získávání, rozvoj a kompenzace půdy pro sociálně vyloučené postižené klimatickou změnou.
- Vytvoření a prosazování vnitrostátní dohody o klimatické změně.
- Výběr uhlíkové daně od průmyslově vyspělých zemí.

9. Program pro sociálně vyloučené skupiny financovaný EU a jeho dopady

9.1 Zahrnuje rozvojová spolupráce EU sociálně vyloučené?

Během posledních 15 let zažila Bangladéš rozmanité intervence rozvojových partnerů, jež měly zlepšit situaci sociálně vyloučených. Zvláštní pozornost marginalizovaným skupinám v zemi věnovala například Evropská unie. Při realizaci MDGs byly pro EU prioritou lidskoprávní přístupy. Do určité míry se tento přístup ukázal jako vhodný pro rozvoj informovanosti a porozumění vlády a dalších aktérů v oblasti lidských práv. Následuje popis jednoho současného případu, který ilustruje průběh intervencí financovaných Evropskou unií ve prospěch sociálně vyloučených skupin v zemi.

Případ 1 – Parittran

Realizační partner: Parittran

Název projektu: Zlepšení připravenosti znevýhodněné komunity

Doba trvání: 32 měsíců (květen 2012 – prosinec 2014)

Místní partner: SAMS (Sundarban Adibasi Munda Sangastha)

Shrnutí projektu: Parittran, místní lidskoprávní a rozvojová organizace tvořená skupinou studentů z komunity dalitů, od roku 1993 usiluje o zajištění lidských práv dalitů. Realizuje projekt „Zlepšení připravenosti znevýhodněné komunity“ financovaný Evropskou unií v oblastech Tala, Satkhira Sadar a Symnagar v rámci okresu Satkhira. K hlavním cílům projektu patří:

1. Lepší připravenost komunity umožňující reagovat na přírodní katastrofy a změnu klimatu.
2. Zvýšená institucionální připravenost místních samospráv, okresních výborů pro zvládání katastrof, výborů pro zvládání katastrof v regionu Upazila a organizací občanské společnosti (CSOs) umožňující realizaci vhodných opatření, které sníží dopad rizika katastrof na komunity.
3. Zvýšená dostupnost informací o znevýhodněných komunitách.
4. Zvýšená kapacita projektového personálu a osob zapojených do poskytování služeb projektu.

Cílovými příjemci projektu jsou znevýhodnění dalité a marginalizované komunity, například Rishi, Munda, ševci, rybáři, menší farmáři, Kayra (chovatelé prasat), Behara, Tati (výrobci látek), Shikari (lovci) a Moiali (sběratelé medu). (Viz Příloha 4: Dialog Prothom Alo, Zachování práva dalitů a znevýhodněné komunity: Antidiskriminační zákon.)

9.2 Je zaručena účast sociálně vyloučených na rozvoji strategie země?

V období 2014-2020 bude EU v Bangladéši podporovat spravedlivější růst a demokratičtější správu s cílem vymýtit extrémní chudobu a zvýšit odolnost komunit, a to v souladu s Programem pro změnu a národními rozvojovými strategiemi země (jde o Perspektivní plán Bangladéše pro období 2010-2021, Rámcový perspektivní plán Bangladéše, Vision 2021, a 6. pětiletku 2011-2015, dále zmiňovaný jako „plán“).

Od poloviny roku 2015 bude EU společně s Bangladéši sladovat 7. pětiletku 2016-2020 a se zúčastněnými členskými zeměmi EU chce zahájit společné vytváření programů ve vybraných oblastech. Viceletý orientační program (VOP) po posouzení stávajících národních rozvojových politik a analýze klíčových otázek navrhuje zaměřit se na tři oblasti, které by měly přispět k dosažení strategických cílů EU

a Bangladěše a Programu EU pro změnu. Navrhované prioritní oblasti by měly vzít v úvahu zejména sociálně vyloučené skupiny.

9.3 Jsou sociálně vyloučení zahrnuti do programů a projektů?

Konzultant během terénního výzkumu navštívil dva nedávno dokončené projekty podporované Evropskou komisí. Prvním byl projekt „Zlepšení připravenosti znevýhodněné komunity“ (ECCDC) realizovaný organizací Parittran v okrese Satkhira. Cílovou skupinou byly sociálně vyloučené skupiny žijící v oblastech pobřežního pásu náchylné k chudobě. Projekt, vycházející z lidskoprávního přístupu, se zaměřoval na zvyšování informovanosti, jakož i na mobilizaci, kampaň a prosazování cílů. Druhým projektem bylo „Poskytnutí udržitelných technologií za účelem zvýšení produktivity extrémně chudých“ (STEP UP) realizovaný organizací NETZ Bangladesh v několika okresech v Bangladěši. Cílovou skupinou jsou extrémně chudí a sociálně vyloučení obyvatelé a projekt se prostřednictvím zemědělsko-technologických intervencí zaměřuje na zlepšení možností jejich obživy (pěstování plodin, hospodářských zvířat a rybolov). Kromě těchto dvou projektů EU poskytla finance například také na programy implementované UNDP a vládou. Šlo o programy REOPA (Zaměstnávání v chudých oblastech pro veřejné statky) a VGDUP (Rozvoj zranitelné skupiny – extrémně chudé ženy).²¹

9.4 Dosáhnou projekty skutečně na sociálně vyloučené?

V případě projektu Parittran tvořil celkový počet konečných příjemců 25 000 rodin. Ke klíčovým aktivitám v rámci projektu patřily koordinační schůzky okresních výborů pro zvládání katastrof, dobrovolníků a občanských skupin se znevýhodněnými, workshopy s CSOs a ekologickými organizacemi na téma krizových plánů, masové osvětové kampaně v různých místech prostřednictvím divadelních představení, školení rozvoje dovedností v oblasti chovu hospodářských zvířat i kontaktní setkání se zúčastněnými stranami. Kromě nich organizace Parittran díky síťování a komunikaci v rámci projektových intervencí příjemcům zajistila zdravotnické služby od komunitních klinik, kanalizaci od místních samospráv, výživu pro zranitelné skupiny, rozvoj zranitelných skupin, příspěvky pro seniory, vdovské důchody a příspěvky pro postižené.

Při této intervenci se uplatňovaly lidskoprávní přístupy pro zvýšení informovanosti a zlepšení schopností cílové skupiny zvládat přírodní katastrofy. Ve výsledku se zvýšila aktivita členů komunity při uplatňování jejich práv; členové skupiny také v rámci mechanismu zvládání krizí žádají místní poskytovatele o služby. Po intervenci se rovněž zvýšila aktivní účast žen. Důležitou skutečností je, že prostřednictvím tohoto projektu organizace Parittran navázala vztah s místním partnerem pro realizaci, organizací SAMS (Munda Adibasi Sundarban Sangastha). Tvoří ji domorodí členové komunity Munda. Díky tomuto partnerství se spojily dvě různé organizace, aby usilovaly o svá práva a mobilizovaly své omezené prostředky. Partnerství je také projevem kolektivního hlasu sociálně vyloučených skupin.

9.5 Jaké mají politiky EU dopad na sociálně vyloučené?

Politiky EU mají na sociálně vyloučené přímý dopad, konkrétně:

²¹ Rahaman, Hossain Zillur, Chowdhury, Liaquat Ali and Ali, Khondoker Shakhawat, (2011), *Social Safety Nets in Bangladesh, A PPRC and UNDP Research Initiatives*, (Dhaka, Bangladěš) Vol-1, s. 63-64.

- 1) EU zjevně sleduje lidskoprávní přístupy, kterých jsme byli svědkem např. u projektu Parittran, a jí podporované projekty cílí skutečně na extrémně chudé a sociálně vyloučené osoby.
- 2) EU financuje sociální a ekonomické projekty, např. REOPA a VGDUP, které také přispívají k posílení postavení žen ze sociálně vyloučených skupin. Projekty vznikly po vymezení oblastí zaměření, a kombinovaly ochranné a propagační cíle. To se odráželo i v cílení a informovanosti: i) program REOPA se týkal 24 444 strádajících žen v ekologicky zranitelných oblastech a probíhal 2 roky; ii) projekt VGDUP v průběhu 5 let snížil sezónní potravinovou nejistotu a vytvořil pracovní místa pro 80 000 strádajících žen žijících ve stejných sociálně ekonomických podmínkách.
- 3) Velkou výzvou jsou kontinuita a rozsah projektů, zejména pokud jde o úspěšnost.

9.6 Existuje politika soudržnosti?

Navrhovaný Strategický dokument EU pro zemi na období 2014-2020 se zaměřuje na následující tři oblasti: řádnou správu a lidská práva; zajištění potravin a výživy; vzdělávání a zvyšování dovedností. V té první je záměrem EU investovat do pomoci při volbách, místní správy a přístupu ke spravedlnosti a zajistit trvalou podporu rozvoje regionu Čittágongských hor, řádnou správu obecně a podporu lidských práv. Ve druhé hodlá EU podpořit zajištění potravin pro nejohroženější domácnosti, v jejichž čele jsou ženy, a v oblastech s vysoce nejistou kvalitou potravin, které zvláště trpí přírodními katastrofami a důsledky klimatické změny. V rámci třetí oblasti chce EU i nadále podporovat vzdělávání, včetně technického a odborného. Klíčem k úspěchu v touze Bangladěše stát se v nadcházejících letech středněpříjmovou zemí je podpora lidského kapitálu prostřednictvím vzdělávání a rozvoje dovedností. Proto bude kladen důraz na souvislost vzdělání/dovedností se zaměstnáním. Tyto tři oblasti předpokládají koherentní politický přístup k budoucímu rozvoji Bangladěše. Tato strategie by měla spojovat problematiku růstu i chudoby. Problémem je však financování, rozsah pokrytí a rozšíření projektů po celé zemi.

10. Navrhované zaměření agendy EU týkající se sociálně vyloučených

Navzdory výše uvedenému pozitivnímu vývoji, jehož bylo dosaženo díky podpoře EU, zůstává ještě několik rezerv. Program EU by měl vzhledem k sociálně vyloučeným v Bangladéši v budoucnosti zahrnovat následující body.

10.1 Rozvoj lidských zdrojů

Sociální mobilitu nejlépe umožňuje vzdělání, ovšem rozšiřující se rozdíly v jeho kvalitě tento jeho potenciál brzdí. Rozdíly v kvalitě zvyšují nejen nové ekonomické nerovnosti, ale vytvářejí také živnou půdu pro sociální konflikty a asocíální chování. S tím souvisí i obavy ze zúžení zaměření náboženského vzdělávání (madrasy), které je v rozporu s obecně tolerantnější sociální náboženskou praxí.

Diskurz ovlivněný MDGs klade důraz na souhrnné ukazatele, například počet zapsaných žáků do základních a středních škol, protože těch lze snadno dosáhnout. Mezi politiky a administrátory, a dokonce i u voličů, převládlo zkratkovité uvažování, které nevědomky stojí proti globálnějšímu řešení tak závažných problémů, jako jsou kvalita vzdělávání, etika služeb, prostředí školních tříd, sledování výkonu a rozvoj systému. Investice do vzdělávání a rozvoje lidských zdrojů zejména u sociálně vyloučených obyvatel posílí hospodářský růst a sníží chudobu.

Komplexní rozvojový nástroj pro vzdělávání by měl vycházet z určitých hodnot: posílení solidarity mezi sociálně vyloučenými a jejich začleňování do společenských struktur, posilování kulturní identity dětí, podpory aktivní občanské účasti, porozumění a hluboké úcty k lidem jiného vyznání, etnika, sexuální orientace a tělesné konstituce. K dalším doporučením pro EU vycházejícím z návrhů získaných během konzultací se sociálně vyloučenými osobami a národní občanskou společností patří:

1. Podpora bangladéšské vlády při prosazování zákona o právu na vzdělání s cílem zajistit dosažení kvalitního a spravedlivého „vzdělání pro všechny“.
2. Podpora organizací občanské společnosti při prosazování práva na vzdělání jako základního práva.
3. Podpora programů státu a nevládních organizací, jež mají zohledňovat životní podmínky dětí v nejhůře přístupných oblastech, například dětí z ostrovů a ze sociálně vyloučených skupin i dětí s postižením. Je nutné na ně myslet při sestavování rozpočtů a výsledkem musí být vyšší částky přidělené těmto skupinám obyvatelstva.
4. Další podpora nevládních organizací při práci v nejhůře přístupných oblastech (mimo program PEDP III) s cílem vyřešit problém dětí mimo školy. U škol je také nutné zajistit lepší kvalitu prostřednictvím lepšího vzdělávání a vyšších platů učitelům než na současných školách NFPE.
5. Podpora vlády a občanské společnosti při zajišťování gramotnosti dospívajících a pokračujícím vzdělávání, včetně systému otevřeného a dálkového vzdělávání pro extrémně chudé a sociálně vyloučené skupiny.
6. Podpora vlády a občanské společnosti při vytváření a realizaci integrovaného programu rozvoje dětí v raném věku.

10.2 Zajištění výživy

Základním zjištěním o nedávných trendech chudoby je kontrast mezi relativně rychlým pokrokem u ukazatelů hladu a přetrvávající vysokou mírou podvýživy u dětí, o které svědčí dva ukazatele – zpomalení růstu a nízká porodní hmotnost. Problém vysoké dětské podvýživy souvisí se změnou

stravovacích návyků, informovaností a sociálními faktory, například nízkým věkem při sňatcích, který vede k nízké porodní váze. Tuto otázku by EU měla řešit mimo MDGs.

Další doporučení pro EU, jež vycházejí z návrhů získaných během konzultací se sociálně vyloučenými osobami a občanskou společností:

1. Má-li EU dosáhnout Rozvojových cílů tisíciletí jako multilaterální partner rozvojové spolupráce s Bangladéš, měla by při budoucích vládních jednáních svou rozvojovou politiku intenzivněji zaměřovat na potřeby extrémně chudých a sociálně vyloučených.
2. Lepší a institucionalizovaná ochrana práv by měla sociálně vyloučeným umožnit přístup k systému soudnictví.
3. Vláda by měla ve spolupráci s nevládními organizacemi a organizacemi OSN systematicky podporovat potravinovou situaci podvyživených a špatně živených kojenců.
4. Pro všechny sociálně vyloučené by měl být zajištěn bezplatný přístup k systému veřejného zdravotnictví.
5. Sociální pomoc by měla být rozšířena o sociálně vyloučené skupiny a osoby, které nemohou pracovat. Přitom musí být zaručeno, aby podporu dostávali skutečně potřební, například vdovy s dětmi nebo osoby s postižením z extrémně chudých rodin či vyššího věku. Podmínkou je omezení korupce a zavedení lepších kontrolních mechanismů.
6. Rozšířit by se měla podpora vlády Bangladéše a nevládních organizací při realizaci programů pro zajišťování potravin a lepší obživy, zaměřených na extrémně chudé a sociálně vyloučené – počínaje rozhodnutím o dolní hranici chudoby (nejprve u těch s méně než 1 600 kcal na den).

10.3 Podpůrná sociální pomoc a osamostatnění

Zdá se, že pro řešení strategie komplexní sociální pomoci jsou čím dál důležitější dva cíle: ochrana a podpora. Po dobu trvání konkrétního projektu i po něm však vládne malé povědomí o důsledcích fungování po jeho skončení, tedy po konci poskytování sociální pomoci, kterou dostávají chudé domácnosti a zejména sociálně vyloučení obyvatelé. Na sociální pomoc a osamostatnění by se v budoucnosti měly zaměřit projekty EU.

10.4 Trendy chudoby v ohniscích chudoby

Současný vývoj a charakter chudoby v Bangladéši ukazuje na její koncentraci v určitých ohniscích. Politika se již nějakou dobu zaměřuje na oblasti jako pás Monga v severních okresech. Důležité je získat další informace a lépe porozumět trendům chudoby v těchto ohniscích a specifické situaci vyloučených skupin. Lepší analytické porozumění situace přinese důležitý podnět pro návrhy budoucích projektů EU.

10.5 Klimatická změna a zranitelnost

Nové problémy, například v pobřežních oblastech, přináší v posledních letech klimatická změna. Tyto oblasti se již s různými nevýhodami potýkají. K zejména ohroženým komunitám patří pobřežní obyvatelstvo, obyvatelé nízko položených oblastí *haor*, lidé žijící podél ostrovů a na ostrovech, u větších řek a městských osad. Zásadní význam při plánování podpůrných opatření, jež by měla být součástí všech budoucích projektů s podporou EU, bude mít porozumění konkrétním rizikům na základě výzkumu.

10.6 Městská chudoba

Analytické porozumění městské chudoby jako čím dál většího fenoménu je velmi omezené. Dostatečně se nezkoumá různá situace chudých obyvatel měst a chudých vesničanů. Městská chudoba může mít různou podobu i v rámci měst: od megapolí po menší města. Chudí obyvatelé měst čelí jinému ohrožení, v současnosti se však jejich problémy řeší v rámci zmírňování chudoby na venkově. Je nutné, aby se vzhledem k budoucímu rozvojovému programu stalo porozumění stávající situaci pro EU prioritou.

Literatura

Raisuddin Ahmed ad., *Out of the Shadow of Famine*, John Hopkins University Press ve spolupráci s International Food Policy Research Institute, (Washington D. C., 2000).

Wahiduddin Mahmud a Isher J. Ahluwalia (ed.), *State of the Bangladesh Economy: Pluses and Minuses*, zvláštní číslo časopisu Economic and Political Weekly, (4. září, 2004).

Program for Researcher on Poverty Alleviation, Grameen Trust Annual Report 2001-2002, (Dháka, Bangladěš).

Hossain Zillur Rahman, PPRC Policy Paper – 2006, „Bangladesh 2015: Crossing miles“, (Dháka, Bangladěš).

K. Westergaard, & A. Hossain, *Boringram Revisited: Persistent Power Structures and Agricultural Growth in a Bangladesh Village*, (University Press Limited, Dháka, 2005).

Peter Davis, „Social exclusion and adverse incorporation in rural Bangladesh: evidence from a mixed-methods study of poverty dynamics“, (Working Paper - 193, Chronic Poverty Research Centre, 2011).

Md. Ayub Ali, *Social Exclusion and Poverty in Bangladesh*, (Unnayan Onneshan, Dháka, Bangladěš, 2013).

Mazharul Islam a Altaf Parvez, *Dalit Initiatives in Bangladesh*, (Nagorik Uddyog and Bangladesh Dalit and Excluded Rights Movement, Dháka, Bangladěš, říjen 2013).

Gitte Dyrhagen a Mazharul Islam, „Consultative Meeting on the Situation of Dalits in Bangladesh“, (International Dalit Solidarity Network and Bangladesh Dalits' Human Rights; http://www.idsn.org/Documents/asia/pdf/Bangladesh_full_report.pdf, 2006)

Sajjad Zohir, Mehnaz Rabbani, Biva Arani Mallik, Iftekharul Huq a Raisa Afsana, *Exclusion and Poverty: An Analytical Approach for Understanding Exclusion and Assessing Programmes Targeting the Very Poor in Bangladesh*, (BRAC a Economic Research Group, 2008).

M. Ruel a H. Alderman, Nutrition-sensitive interventions and programmes; how can they help accelerate progress in improving maternal and child nutrition? (The Lancet, 382 (9891), 536-551, 2013).

The European Union, Under nutrition in Bangladesh- A common Narrative, (Dháka, Bangladěš).

Hossin Zillur Rahman, David Hulme, Luigi Peter Ragno and Mathilde Maitrot (edit.), *Social Protection in Bangladesh, Building Effective Social Safety Nets and Ladders out of Poverty*, (UNDP-UPL, Dháka, Bangladěš, 2014).

Shapan Adnan a Ranajit Dastidar, *Alienation of the Lands of Indigenous Peoples in the Chittagong Hill Tracts of Bangladesh*, (Chittagong Hill Tracts Commission, Dháka, Bangladesh and International Work Group for Indigenous Affairs, Kodaň, Dánsko, 2011).

Hossain Zillur Rahaman, Liaquat Ali Chowdhury and Khondoker Shakhawat Ali, *Social Safety Nets in Bangladesh, A PPRC and UNDP Research Initiatives, Vol-1*, (Dháka, Bangladěš 2011).

Meghna Guhathakurta, *Addressing Inequalities in a Post-MDG Agenda: The Location of Minority Women*, Research Initiatives, Bangladesh (Dháka, Bangladěš 2012).

Pracovní dokument pro konzultaci s organizacemi občanské společnosti o plánování rozvojové spolupráce Evropské unie v rámci Nástroje pro rozvojovou spolupráci na období let 2014-2020.

Dr. Faustina Pereira, *Bringing Justice, Equality and Inclusion to the Global Development Agenda Beyond 2015*, (BRAC, 2013).

CONCORD briefing paper on the EU Country CSO roadmaps
Bangladesh - European Community Country Strategy Paper for the period 2007-2013.

Manifesto of the Extreme Poor, A cause to bring Bangladesh together one demand, The final eradication of extreme poverty from Bangladesh by 2022.

Přílohy

Příloha 1: Srovnání návrhu zásad OSN s pokyny pro odstranění (kastovní) diskriminace na základě práce a původu – studie Nagorika Uddyoga

VÝZNAMNÉ ROZDÍLY

Všeobecně:

- § Ústava Bangladěše praxi související s kastovní diskriminací a segregací nijak konkrétně nezmiňuje, například nezakazuje omezení pro „nedotknutelné“, která brání ve vstupu do obchodů, restaurací, holičství, hotelů, míst ke koupání nebo bohoslužbám. Neexistuje ani metodika pro podporu zlepšení hospodářských a sociálních podmínek komunit na základě povolání a původu.
- § Celostátní sčítání lidu a vládní průzkumy kastovní sociální skupiny neberou v úvahu, a o přesném počtu dalitů a rozsahu rozdílů mezi kastami v oblasti rozvoje či bezpečnosti života neexistují spolehlivé oficiální údaje a informace ani na národní, ani na státní úrovni. Žádné nástroje současné bangladěšské vlády pro shromažďování statistických údajů také nezahrnují komplexní údaje ani průzkum sociální a ekonomické diskriminace, které by rovněž mohly být rozčleněny podle kast a pohlaví. To ztěžuje konkrétní plánování pro dality a dalitské ženy i cílené intervence v oblasti rozvoje a finanční pomoci této vyloučené komunitě.
- § Doposud nevznikl žádný projekt podpůrné akce s cílem zlepšit sociálně-ekonomické podmínky dalitů v souladu se 14. článkem Ústavy. Neexistuje žádná kvóta vládních pracovních míst pro dality ani volná místa pro tyto osoby. Vláda nepodnikla žádné kroky k rozšíření kategorií vyhrazených pozic tak, aby zahrnovaly i dality.
- § Hlavní vládní politiky, například národní politika bydlení, vodohospodářská politika a politika vzdělávání, praxi „nedotknutelnosti“ a kastovní diskriminaci kategoricky nezakazují. Na jedné straně existují politiky s univerzalistickým přístupem a snahou zahrnout všechny komunity, například Národní potravinová politika a Národní vodohospodářská politika. Neklade se však důraz na sociálně vyloučené komunity, například dality, a při řešení přístupu k základním potřebám se nezavádí norma nediskriminace. Jiné politiky, například Národní politika bydlení, na druhou stranu vládu zavazují, aby zajistila základní, nouzovou a omezenou reintegraci (bydlení) pro „mimořádně chudé“, „vykořeněné“ obyvatele a čistou pitnou vodu a hygienu pro obyvatele slumů a extrémně chudé. Tato široce cílená politika ovšem nezmiňuje sociálně vyloučené skupiny, například dality, ani jako normu nestanovuje nediskriminaci.
- § Nevznikla žádná zvláštní opatření pro dalitské ženy, a v rámci obecných genderových opatření nejsou ani zmíněné. Přestože Národní politika rozvoje žen ukládá věnovat zvláštní pozornost právu žen ze „zaostalých skupin“, v konkrétních programech, ze kterých by měly dalitské ženy prospěch, se to neprojevílo.
- § Částky momentálně vyčleněné v rozpočtu na některá sociální opatření pro integraci hidžrů, dalitů, haridžanů a komunity Beda neodpovídají míře strádání, s jakou se tito lidé potýkají. Neexistuje-li oficiální posouzení výdajů a dopadu těchto opatření, nelze ani posoudit účinnost této finanční pomoci.
- § Třebaže se stát pravidelně účastnil systému OSN, pokud jde o různé smlouvy a dohody, nepodnikl žádná opatření pro realizaci směrnic CERD, jež se týkají diskriminace na základě kast. Duch doporučení CERD XXIX musí v bangladěšském právním a politickém režimu teprve zaznít. Na tento nedostatek je nutné vládu opakovaně upozorňovat.

Bezpečnost a přístup ke spravedlnosti:

- § Vzhledem k nedostatečnému zákonnému i politickému uznání dalitů jako samostatné sociální skupiny, jež vyžaduje zvláštní ochranu, vláda nepodnikla žádné kroky k tomu, aby dality podpořila v podávání stížností na kastovní diskriminaci a násilí. Žádná policejní stanice nemá zvláštní registr pro záznam stížností dalitů, takže povaha a míra kastovního násilí zůstávají skryty.
- § Navzdory několika zákonům a politikám, jež mají omezit všechny formy fyzického a psychického násilí na ženách v Bangladěši, v zemi existuje jen velmi malé pochopení pro ještě větší zranitelnost dalitských žen. Charakter násilí a zneužívání na základě kasty a pohlaví se proto nikde zvlášť neuvádí.
- § Bez ohledu na ustanovení Ústavy Bangladěše o rovnosti všech občanů před zákonem, žádný zákon ani politika nezahrnuje zvláštní ustanovení, jež by dalitům, jako systematicky vylučované skupině, zajišťovalo spravedlnost. Nemají nárok na právní pomoc a chybí i další opatření, jež by dalitům umožnily přístup ke spravedlnosti.

Zaměstnanost a pracovní práva:

- § Vláda Bangladěše a instituce místní samosprávy nevyvinuly podstatné a systematické úsilí, aby vytvořily alternativní pracovní příležitosti pro dality a umožnily jim přístup na pracovní trh. Nebyly ani přijaty žádné politiky či programy, jež by umožnily přechod různých komunit dalitů od tradičních povolání k běžným pozicím na pracovním trhu.
- § Nebyly přijaty žádné komplexní právní předpisy, jež by komunitám dalitů zajistily právo na důstojnou práci, životní minimum a základní pracovněprávní ochranu. Ani stávající zákony o zaměstnanosti a pracovním právu nijak nespecifikují rovnost kast a zvláštní ochranu dalitů, jež by jim zajistila slušnou a důstojnou práci.
- § Dalité se běžně živí ručním odklizením odpadu – což v Bangladěši v podstatě znamená ruční kanalizační práce a někdy i ruční odstraňování pevného lidského odpadu, zejména v částečně městském a venkovském prostředí, vymýcení tohoto „nelidského“, „nehygienického“ a „rizikového“ zaměstnání však vláda nijak neřeší a nepřipravuje v tomto směru ani žádný akční plán.
- § Žádné zákony, politiky a programy týkající se nucené, vázané nebo dětské práce, které bangladéšská vláda v současnosti prosazuje, nijak nezmiňují skutečnost, že některé kasty se těmito formami zakázané práce živí. Podle všeho chybí pochopení úzké souvislosti mezi chudobou a zranitelností vůči diskriminaci i mezi ohrožením různými a přetrvávajícími formami diskriminace v zaměstnání a hrozbou nucené práce nebo práce dětí.
- § Bangladéšská vláda zatím nepřijala žádnou konkrétní politiku s cílem vymýtít zaměstnávání na základě původu, které je rovněž formou nucené práce.
- § Finanční instituce, nadnárodní firmy, dopravní společnosti a další subjekty, které v Bangladěši působí, si (jak se dá pochopit z jejich výročních zpráv a dalších oficiálních dokumentů) míry diskriminace praktikované na základě kast nejsou vědomy nebo jí nevěnují pozornost. Proto se při náboru zaměstnanců neřídí žádnými principy „podpůrné akce“.

Životní podmínky, zdraví a vzdělání:

- § Žádná vládní politika, zákon, rozpočet ani program týkající se cílů nebo záměrů zajistit dostupnost a nediskriminační přístup ke zdravotní péči, nezmiňuje sanitární a základní hygienické normy pro dality.
- § I přes ústavní slib vytvořit inkluzivní národ, je silně zakořeněné sociální vyloučení, jakmile dojde na dality a právo na půdu. Současná pravidla dalitům prakticky znemožňují získat podíl na státních přidělech a programech souvisejících s rozdělováním půdy a bydlením na venkově. Jedním z hlavních důvodů je skutečnost, že dalité či jejich předkové nejsou rolníky a nejsou spojováni se zemědělskými profesemi. Tento problém je nutné jasně pojmenovat, je třeba o něm mluvit a poté jej řešit. Třebaže dalité v mnoha případech nebyli spojováni se zemědělskými profesemi, jako jedna z nejohroženějších skupin obyvatel v zemi si minimální míru vlastnictví půdy zaslouží.
- § Vzdělávací programy a politiky hovoří o dostupnosti a spravedlnosti a odkazují na zaostalost „kmenových“ obyvatel a žen i chudších částí obyvatelstva. Nezmiňují ovšem konkrétně komunity dalitů a neobsahují ani zvláštní ustanovení, jež by zajistila jejich vzdělávání na stejné úrovni jako u ostatních obyvatel země.

Zvládání katastrof:

- § Vláda Bangladěše ani mezinárodní organizace, které v zemi pracují na programech odstraňování následků katastrof a následném rozvoji, nemají velké povědomí o kastovní diskriminaci v programech pomoci a obnovy a nemají pro ni ani velké pochopení. Proto neexistují opatření, například audity sociální spravedlnosti a analýzy kast, jež by řešily vyloučení a diskriminaci ve všech rozvojových programech a programech obnovy.
- § Národní mechanismy pro zvládání katastrof, pomoc a obnovu se dalitů netýkají a neexistují ani mechanismy pro případné stížnosti dalitů v případech, kdy v programech obnovy a reintegrace čelí diskriminaci.

V. VÝZNAMNÁ DOPORUČENÍ

Všeobecně:

- § Co se týká kastovní diskriminace omezující přístup do veřejných prostor a k veřejným službám, i fyzické segregace, je prvním a nezbytným předpokladem pro její překonání v Bangladěši uznání toho, že je kastovní diskriminace součástí tamní sociální struktury. Bez tohoto „uznání“ nelze efektivně realizovat žádnou úspěšnou akci. Proto je třeba zahájit veřejné kampaně a sdílet informace k vytvoření „diskurzu“ o situaci dalitů v zemi a podporovat odstranění kastovní diskriminace a praxe „nedotknutelnosti“.
- § Měl by být přijat zákon, který by zakazoval kastovní diskriminaci a odmítání rovného přístupu k veřejným místům a službám a pro tyto praktiky stanovil tresty. V tomto ohledu by vláda měla upřednostňovat přijetí antidiskriminačního zákona navrženého právní komisí po konzultaci s Národní komisí pro lidská práva a organizacemi občanské společnosti.
- § Vláda by měla podporovat diskuse mezi úředníky a komunitami i představiteli dalitů s cílem rozšířit stávající „podpurné akce“ tak, aby této komunitě zaručila stejný rozvoj jako ostatním obyvatelům

Bangladéše. Je nezbytné lépe porozumět tomu, jak by reforma systému kvót mohla dalitům přinést lepší služby zejména v oblastech veřejného a soukromého sektoru zaměstnanosti i vzdělávání.

- § Nutné jsou rozčleněné údaje – na úrovni celostátní, oblastí, okresů a komunity/skupiny – o různých demografických aspektech komunity dalitů, včetně jejich počtu, vzdělání a zaměstnání. S takovými údaji by se vláda měla zapojit do participačního procesu, a umožnit vytvoření cílených opatření splňujících základní rozvojové a jiné potřeby dalitů.
- § Vláda by měla neodkladně zadat zvláštní průzkum a studii, jež by přinesly údaje týkající se různých skupin znevýhodněných žen, včetně dalitských.
- § Vláda by měla zahájit vzdělávání všech vládních úředníků a policie na celostátní, okresní a místní úrovni zaměřené na porozumění různorodosti bangladéšské společnosti, informovanost o postavení žen a mužů i kast a na to, jak řešit zejména zranitelnost dalitů a dalitských žen.
- § Všechna veřejná média, včetně televizních dokumentů, divadelních her a filmů, by měla vykreslovat pozitivní obraz dalitů, ať již hinduistů nebo muslimů, a uvádět na pravou míru negativní vnímání této komunity.
- § Systematičtější práci by se měly věnovat náboženské, kulturní, vzdělávací a mediální instituce, aby prostřednictvím iniciativ začleňování, rozvoje dovedností dalitů a jejich schopností zaznamenávat svůj život, historii a zápas, podpořily jejich možnosti, a zapojením komunity podpořily porozumění a smír mezi jednotlivými kastami a vyznáními.
- § Všechny mezivládní organizace, včetně mezinárodních finančních institucí, by měly zajistit, aby jimi podporované rozvojové a podpůrné projekty braly v úvahu sociálně ekonomickou situaci dalitů. Mezinárodní finanční instituce by do svých strategií sociálního rozvoje firem a hodnocení chudoby a společnosti měly začlenit detailní analýzu kast a postavení žen a mužů, aby mohly zajistit stejné výhody i dalitům. Před schválením projektů by měly ve spolupráci s dalitskými nevládními organizacemi a akademickými pracovníky zkoumat vliv navrhované politiky a programů na kastovní diskriminaci, zajištění rovného přístupu a uplatňování základních nároků a hledat způsoby, jak posílit dalitské komunity v nových a probíhajících projektech prostřednictvím antidiskriminačních a podpůrných opatření.
- § Měl by vzniknout monitorovací mechanismus v podobě dalitské komise nebo komise pro spravedlnost a začleňování, jež by monitorovala situaci dalitů ve všech oblastech, včetně přístupu k vládním opatřením na ochranu a prosazování jejich práv.

Bezpečnost a přístup ke spravedlnosti:

- § Vláda by měla vydat přísné pokyny týkající se postupu policie při záznamu a vyšetřování trestných činů, diskriminace a násilí vůči dalitům. Měla by stanovit povinnost okamžitě zaznamenávat všechny stížnosti na kastovní diskriminaci a násilí, a policisté by neměli zahajovat vyšetřování bez řádného záznamu o případu.
- § V dalitské komunitě je nutné zavést programy právního povědomí, aby byla informována o svých právech a podpořil se její přístup k právním prostředkům v případě jakékoli diskriminace a násilí.

V tomto ohledu by se vláda měla spojit s občanskými organizacemi, aby tyto komunity mohla oslovit. Dalité musí být přesvědčeni, že diskriminace, špatné zacházení a násilí nejsou jejich „osud“.

- § Vláda by měla novelizovat pravidla právní pomoci tak, aby zahrnovala povinné poskytování právní pomoci dalitům, kteří potřebují přístup ke spravedlnosti.
- § Je nutné znovu přezkoumat zákony a politiky týkající se násilí na ženách, aby se vztahovaly konkrétně i na dalitské ženy a dívky či různé případy diskriminace a násilí a nastiňovaly konkrétní ochranná opatření.

Zaměstnanost a pracovní práva:

- § Je nutné vytvořit komplexní zákon o zaměstnanosti zahrnující veřejný i soukromý sektor, se zvláštním důrazem na situaci dalitů. Právní předpis by měl stanovit vyhrazená pracovní místa pro dality ve veřejném i soukromém sektoru.
- § Je třeba formulovat a prosadit komplexní právní předpisy i časově vymezené plány pro úplné vymýcení ručního odstraňování odpadů, které rovněž zajistí, aby osoby zabývající se touto činností získaly slušnou a kvalifikovanou práci.
- § Pokud jde o reformy hospodářské politiky, na straně příjemců jde o pracující. Vláda proto musí přijmout a prosadit předpisy o sociálním zabezpečení dalitských pracujících v neorganizovaných odvětvích.
- § Mají-li se zpřetrhat kastovní okovy, jedním z efektivních postupů by mělo být hledání zaměstnání, které dalitům nepředepisuje „tradice“. Základními formami podpory by mohlo být odborné a základní vzdělávání, které by umožnilo následně vstoupit na trh práce. Je třeba vytvořit odpovídající a cílené iniciativy odborné přípravy, jež by dalitské mládeži umožnily výdělečné a slušné zaměstnání. O těchto iniciativách by pak dalitské komunity ve venkovských a městských oblastech měly být informovány, aby příležitosti mohly využít.
- § Vláda by měla přezkoumat své programy na odstranění zakázaných forem práce – vázané, nucené a dětské práce, včetně obchodování s lidmi – a informovat o tom, kolik dalitů je obětí těchto forem práce, i o tom, kolik dalitů se v tomto ohledu stane příjemci různých snah vlády.

Životní podmínky, zdraví a vzdělání:

- § Hlavní bangladéšské politiky související s životními podmínkami, například se zdravím, výživou, vodohospodářstvím, kanalizací, půdou a vzděláváním, musí kategoricky zmiňovat nevýhodné podmínky dalitů a poskytovat rámec pro zlepšení jejich přístupu k těmto základním nárokům.
- § Pro metaře, čistíče koupelen, pracovníky na čajových plantážích a další je nutné zřídit specializovaná zdravotní a lékařská zařízení zaměřená na jejich potřeby. Městské a obecní firmy musí mít povinnost starat se o fyzické a duševní zdraví metařů a dalších dalitských pracujících. Musí vytvořit specializované programy zaměřené na dality.

- § Důležité je vyhodnotit závažnost problémů v dalitských koloniích v celé zemi, vytvořit časově omezený akční plán pro zajištění odpovídajícího a nediskriminačního bydlení, vody, potravin a hygienických zařízení pro všechny dalitské domácnosti. Na vývoji tohoto akčního plánu by se měly podílet i komunity dalitů.
- § Vláda by měla zajistit, aby všechny podporované programy budování infrastruktury komunitám dalitů umožňovaly odpovídající a nediskriminační přístup k vodě, potravinám, kanalizaci, půdě, zavlažování a sociální infrastruktuře.
- § Regionální správy, zejména okresy, se pak mohou díky řádné vládní politice a programům zabývat zvláštními programy pro zlepšení celkových podmínek bydlení a životních podmínek dalitských obyvatel. To je možné ve spolupráci s institucemi místní samosprávy a s Ředitelstvím pro řízení veřejného zdraví (DPHE) spadajícím pod Ministerstvo místní samosprávy.
- § Měl by proběhnout celostátní průzkum, který by zjistil, které sociální skupiny mají přístup k půdě a které nikoli. Na základě tohoto průzkumu by měli být určeni všichni dalité bez nároku na půdu „předků“, a měl by být zahájen proces, ve kterém by tento nárok získali. Kromě toho lze cíleně přidělovat pozemky *khas*, a zajistit tak přidělování pozemkových grantů skupinám bezzemků, například dalitů. Půda by se měla přidělovat na jména žen nebo jako společný majetek. Všechny pozemky přidělené dalitům by navíc nemělo být možné převádět na jiné osoby než dality.
- Vláda by měla vytvořit Pracovní skupinu pro rovnost v rámci Ministerstva školství a průběžně navrhovat a monitorovat cílené programy vzdělávání dalitů. Tyto programy by se měly vytvářet ve spolupráci s komunitami dalitů a organizacemi občanské společnosti. Programy by zahrnovaly stipendia pro dalitské děti s cílem podpořit jejich vzdělání a vysokoškolské studium.
 - Vláda by měla určit a rozvíjet vzdělávací moduly podporující rozmanitost, spravedlnost a sociální začleňování ve třídách a na školách, které by měly zahrnovat i moduly vzdělávání učitelů. Pro tyto procesy a aktivity by měl být vyčleněn čas v rámci školních rozvrhů.
- § Vládní úředníci musí mít celkový přehled o problému kastovní diskriminace. Diskuse o kastách, stratifikaci a politice vyloučení lze zahrnout do osnov školicích organizací, například BPATC, Justiční vzdělávací akademie a Policejní akademie a dalších akademií a středisek občanských služeb.

Zvládání katastrof:

- § Vládní orgány by měly prostřednictvím mapování zdrojů komunit, například auditů infrastruktury, posoudit obvyklé zdroje obživy, konkrétní slabiny a potřeby dalitských lokalit. To by úřadům umožnilo vytvořit mechanismy přímých varovných signálů a navrhovat generační programy zaměstnanosti podle potřeb dalitů zotavujících se z katastrof.
- § Státní úřady by měly spolupracovat s CSOs na vytváření nástrojů založených na participativních metodách a principech sociální spravedlnosti, které by sloužily k monitorování/auditům míry sociální spravedlnosti a začlenění dalitů do programů obnovy a snižování rizik. Doprovázet by je měly postupy zajišťující úplné začlenění dalitů a dalších zranitelných skupin, jež by mělo být při řízení katastrof jejich nezadatelným nárokem.

§ Národní plán pro zvládání katastrof je nutné novelizovat, aby zahrnoval mechanismus nápravy v případě odmítnutí nebo diskriminace při přístupu k pomoci a obnově.

Příloha 2: 10 požadavků pro skupiny dalitů

1. Vytvoření antidiskriminačního zákona pro zajištění lidských práv dalitů a hadžiranů. Prohlášení „nedotknutelnosti“ ve veřejné i soukromé sféře za urážlivý projev.
2. Zajištění aktivní účasti dalitů a hadžiranů při přípravě Národního rozvojového plánu tradičními politickými stranami; začlenění plánu do volebních programů tak, aby zajišťoval sociálně ekonomický rozvoj a posílil postavení těchto komunit.
3. Zřízení Národní komise pro dality.
4. Zavedení vyhrazených křesel v Parlamentu a místní samosprávě pro komunity dalitů a hadžiranů, jež by zajistily jejich zastoupení.
5. Vládní programy sociální pomoci (například starobní důchody, vdovské důchody, příspěvky pro hendikepované, zdravotní karty apod.) musí upřednostňovat komunity dalitů a hadžiranů.
6. Je nutné vytvořit ústavní dodatek 29 (3), který by zmiňoval komunity dalitů a hadžiranů, jak se k tomu již zavázal předseda vlády, a umožnil vytváření pracovních a vzdělávacích příležitostí pro dality. Pro tyto komunity je rovněž nutné zřídit stipendijní program.
7. Je nutné novelizovat aktuální politiku zaměstnanosti pro komunitu hadžiranů v městských a obecních firmách a pro členy komunity hadžiranů vyčlenit 80 % zastoupení mezi uklízeči a zametači.
8. Pro dality je nutné zajistit 50% kvótu v zaměstnávání v zámoří.
9. Zajištění trvalého přidělení půdy *khas* komunitám dalitů a hadžiranů a finanční podpory na stavbu domů v místě jejich současného pobytu.
10. Zjistit počet členů komunit dalitů a hadžiranů při celostátním sčítání lidu.

Příloha 3: Dialog Prothom Alo, Zachování práva pro dality a znevýhodněnou komunitu: Antidiskriminační zákon

Mizanur Rahman, předseda Komise pro lidská práva

Podmínky dalitů v Bangladěši jsou velmi neuspokojivé. Již před nějakým časem jsme založili hnutí za jejich zlepšení. Ústava diskriminaci vůbec nezmiňuje, přitom k diskriminaci dochází na všech úrovních společnosti. Diskriminace dalitů má velmi šokující podobu a porušuje základní lidská práva. Šokoval nás incident v Jypurhatu. Právník z komunity Rabidas večerel s několika lidmi ze své komunity v kavárně kam chodí právníci. Nádobí použité při stolování mu poslali domů a přinutili ho za ně zaplatit, protože jiní právníci je už nechtěli použít. Umíte si to představit ve 21. století? S několika mladými právníky jsem se vydal v letech 2002 a 2003 do Birganj provést výzkum. Měl jsem několik špatných zkušeností. Za těmito incidenty se skrývá krutá pravda skutečné nelidskosti a ubohosti. V budově senátu Univerzity v Dháce spolu jsme spolu s nadací Mansuher Jonno Founfation, zástupci komunity dalitů a různými organizacemi občanské společnosti založili iniciativu za prosazení efektivního zákona. Po několika poradních schůzkách jsme připravili zákon pro vymýcení diskriminace. Proběhly další poradní schůzky a výsledky byly zaslány Ministerstvu pro legislativu s pozměňovacími návrhy a dodatky. Doufáme, že zákon bude co nejdříve schválen.

Milon Das, výkonný ředitel, Parittran

Patřím ke komunitě dalitů. V našem životě zažíváme diskriminaci na každém kroku. V páté třídě jsem šel s kamarády do cukrárny. Dort mi nedali na talíři, ale na papírovém ubrousku. Odepřeli mi i sklenici vody. Šel jsem k holiči, abych se před návštěvou strýce nechal ostříhat. Když jsem přiznal, kdo jsem, holič přestal stříhat. Tak jsem šel ke strýci s holou hlavou. Tento druh diskriminace se do dnešní doby téměř nezměnil. V roce 2005 se s našimi problémy přijeli seznámit Hamida Hossain a Meghna Guhthakurta. Od té doby jsme členy hnutí proti diskriminaci a za přijetí antidiskriminačního zákona. Pak nás napadlo, že je to i problém regionů Satkhira, Jessore a Khulna. Dnes je to celostátní téma. I když jsme dosáhli pokroku ve vzdělání, na trhu práce, v obchodu a podnikání, nenávisti lidí se nezbavíme. Musíme žít pod běžným životním standardem. Dostat se na školu mě stálo hodně energie, jenže ani se vzděláním se daleko nedostanu. Lidé se vyjadřují nenávisně: „Syn příštípkaře advokátem!“ Nenávidí naše povolání. Bojíme se, co přijde v budoucnosti. Mnohem nebezpečnější jsou podmínky dalitských žen a dětí. Většinou je nám odpírána spravedlnost. Někdy nám hrozí vyhnání. Požadujeme důstojný život ve všech oblastech života, včetně vzdělávání a zaměstnanosti. Stát musí být v tomto ohledu více empatický.

Ratan Das, Parittran

Ve společnosti koluje 100 neuctivých úsloví o příštípkařích. Kde za těchto okolností může komunita pocítit úlevu? Mým snem bylo stát se učitelem, naučil jsem se vše, co tato práce vyžaduje. O práci jsem žádal už ve 46 školách. Musím totiž přiznat, že patřím ke komunitě dalitů – že nejsem Moheshwar Das, ale Muchi (příštípkař) Das. Jakmile to o mě zjistí, práci nedostanu. Na kastu se mě ptali v každé škole. V několika školách jsem učil dlouho bez mzdy. Smutné je, že ani v nich mě pak nezaměstnali. Osmkrát jsem dělal pohovory na státní základní školu. Jakmile jsem se představil, už nechtěli nic slyšet. Dvakrát jsem dělal pohovory na státní střední školu a několikrát na výuku plánovaného rodičovství. Ještě jsem se nikam nedostal. Budu se snažit dál. V některých školách jsem sice u přijímacích pohovorů skončil první, ale nemohli mě přijmout. Snu stát se učitelem se nikdy nevzdám. Kvůli té práci půjdu v Bangladěši kamkoli.

Meghna Guhathakurta, výkonný ředitel, RIB

Zákon musí Parlament schválit co nejrychleji. Přestože jsou si podle Ústavy všichni rovni, praxe ve společnosti taková není. Je nutné mít další zákony, aby diskriminace ve společnosti zcela zmizela. Proto vznikla iniciativa za antidiskriminační zákon. Dobrý zákon nejen že odstraní zločin ze společnosti, ale vytváří i hodnotový systém. O prosazování zákona vyjádřili všichni své pochybnosti. I já je mám. K prosazení zákona je nutné vytvořit hodnotový systém společnosti. Nejlépe se prosazuje ve vzdělávacích institucích. Je nezbytné, aby v každém vzdělávacím zařízení byla antidiskriminační buňka. V tomto ohledu mohou hrát klíčovou roli hromadné sdělovací prostředky. Pokud budou o diskriminaci intenzivně informovat, lidé si ji uvědomí. Některé komunity, včetně původních obyvatel a Romů, jsou sociálně slabé. Je nutné, aby se zákon týkal i jich. Pokud se prosadí správně, zlepší to pověst Bangladěše v zahraničí.

Sereja Targa, zástupce etnické skupiny

Tento zákon je nutný ze dvou důvodů. Zaprvé díky němu dojde k posílení postavení dalitů a znevýhodněných obyvatel. Zadruhé bude mít Bangladěš lepší pověst v zahraničí. Diskriminace jakékoli komunity je v demokratické společnosti nepřijatelná. Nejhorší formou diskriminace je rasová diskriminace. Znevažuje člověka. Rasové diskriminaci by se měla věnovat zvláštní pozornost. Každý má právo na důstojný život. Jako lidské bytosti by lidé všech tříd a povolání měli mít svá práva a důstojnost. Proto by měl být tento zákon schválen: nikdo už pak nebude objektem rasové diskriminace a každý bude moci být hrdý na svou komunitu. Názvy všech komunit by měly být v zákoně uvedeny, protože identita zvyšuje důstojnost lidí.

Ashok Das, zástupce skupiny dalitů

Zdá se, že diskriminace je náš osud. Žádáme, abychom od tohoto stavu byli osvobozeni. Mnozí z nás změnili identitu, aby mohli důstojně žít. Je něco smutnějšího než si změnit jméno, aby člověk mohl žít důstojně? Proto se chceme z tohoto stavu nějak vymanit. I když se pojem *Muchi* (příštípkář) změnil zákonem z roku 1962, v mnoha knihách se stále používá. V tomto ohledu se k nám stát nechová správně. Doufáme, že náš problém všichni s patřičným zájmem zvážíte.

Nirmol Chandra Das, vůdce haridžanů

V zemi máme mnoho zákonů. To však neznamená, že slouží dobrým účelům. Diskriminací trpíme už od narození. Dochází k ní v zaměstnání i ve vzdělávání. Nikdy jsme neztratili naději. Pokud nás budou diskriminovat i po schválení zákonů, můžeme se o tyto zákony opřít. Zákon nás posílí. Už dlouho existuje hnutí za schválení takového zákona. V zemi je deset milionů dalitů. Nejvíce jsou zanedbáváni lidé z komunity haridžanů. Kdybychom neexistovali, jak byste v tomto městě mohli žít? Díky nám je přece čisté. Budeme-li mít možnost lepší obživy, budeme schopni i lépe pracovat. Můžeme vlastnit jen státní půdu. Tady jsme se narodili, žijeme tu a tady i zemřeme. Přesto býváme obětmi vyloučení. Kam bychom měli odejít? Ministr financí dal vloni 100 milionů na bydlení. Jenže nepoložili ani jednu cihlu. Kam ty peníze mizí? Letos půjde na bydlení 500 milionů. Nevíme, jestli se za něco postaví, nebo ne. Hodně se staví na venkově, jenže to náš osud nezmění.

Suhrid Sarker, zástupce skupiny dalitů

Dalíté patří k dělnické třídě. Ta je často zbavována svých práv. Hnutí dalitů zatím nebylo zbytečné. Teď se schválí zákon na jejich ochranu. Toto jednání u kulatého stolu ukazuje, jakou cestu dalíté ušli. Hnutí s dobrým úmyslem nikdy není marné. Proti diskriminaci by měli bojovat lidé ze všech komunit.

Sanjib Drong, zástupce komunity Adivasi

Viděl jsem návrh antidiskriminačního zákona. Chybí v něm to, co bylo v zákonu o původním obyvatelstvu. V preambuli zákona by se mělo uvést, že dalitě a sociálně slabí jsou utlačováni odedávna. V zákonu o původním obyvatelstvu to uvedeno bylo. Jsme koneckonců lidé. Ale jaká diskriminace mezi lidmi panuje! Dalitě jsou obětmi historického bezpráví. Proto by mělo platit, že stát zůstává na straně dalitů a sociálně vyloučených. Identita lidí je velký problém. Pokud kvůli ní dochází k neuctivému jednání, nemůžeme se bránit. Jedním z hlavních cílů našeho hnutí za svobodu bylo vybudovat společnost bez diskriminace. Jenže dnes se diskriminace projevuje v každém kroku státu. Lidské hodnoty by měly vycházet z vnitřní podstaty státu. Zákon může dality ochránit před nenávisť a diskriminací, ale co jejich pozemková práva? Těmto problémům by se měla věnovat patřičná pozornost.

M. Shah Alam, člen právní komise

Návrh zákona jsme předložili ministerstvu. Ještě nebyl schválen. V tomto ohledu by se problému měly věnovat hromadné sdělovací prostředky i organizace jako Prothom Alo. Právní komise připravila zákon na základě vašich návrhů a předložila ho ministerstvu. V Bangladěši je více než 7 000 000 dalitů. Započítáme-li další komunity, dojdeme k číslu více než 8 000 000. Tento zákon se bude týkat komunit, o kterých jsme dnes jednali. Je tedy nepravděpodobné, že bude některá chybět. Zaznamenali jsme si všechny poznámky a doporučené návrhy. Pokud však podle vás ještě něco chybí, do zákona to zapracujeme. Zákon se týká všech třídně založených komunit. Jejich názvy však uvedeny nejsou. Nechceme totiž místo širších občanských práv zaručit občanská práva jen na základě konkrétního názvu komunity. Jejich názvy jsou v konceptu dokumentu. Často bývá problém s policejním ověřováním. Proto jsme povinnost ověřování přenesli na Komisi pro lidská práva. Hnutí by mělo pokračovat až do prosazení zákona. Doufáme, že vám tento zákon prospěje.

Příloha 4: Shrnutí nástroje rozvojové spolupráce Víceletého orientačního programu (VOD) 2014-2020

V období 2014-2020 bude EU v Bangladéši podporovat spravedlivější růst a demokratičtější správu s cílem vymýtit extrémní chudobu a zvýšit odolnost komunit, a to v souladu s Programem pro změnu a národními rozvojovými strategiemi země (jde o Perspektivní plán Bangladéše pro období 2010-2021, Rámcový perspektivní plán Bangladéše, Vision 2021, a 6. pětiletku 2011-2015, dále zmiňovaný jako „plán“).

Od poloviny roku 2015 bude EU společně s Bangladéši sladovat 7. pětiletku 2015-2020 a se zúčastněnými členskými zeměmi EU chce zahájit společné vytváření programů ve vybraných oblastech. To bude vyžadovat přezkoumání VOP 2014-2020 pro zbývajících 5 let, včetně případných změn. Víceletý orientační program (VOP) po posouzení stávajících národních rozvojových politik a analýze klíčových otázek navrhuje zaměřit se na tři oblasti, které by měly přispět k dosažení strategických cílů EU a Bangladéše a Programu EU pro změnu:

i) posilování demokratické správy věcí veřejných,

II) výživa a potravinová bezpečnost,

III) vzdělávání a rozvoj dovedností.

V rámci výše uvedených tří oblastí bude pokračovat podpora mírové dohody pro region Čittágongských hor. To umožní zmírnit rozdíly mezi regiony.

PRIORITNÍ OBLASTI A KONKRÉTNÍ CÍLE

1) Posilování demokratické správy (orientační částka 103-138 milionů eur)

Sledovány budou tyto celkové a konkrétní cíle:

Celkový cíl: Podpora systému řádné správy na různých úrovních vlády a společnosti v souladu s demokratickými hodnotami participace, zodpovědnosti, spravedlnosti a úcty k lidským právům.

U každého konkrétního cíle se očekávají tyto hlavní výsledky:

Konkrétní cíl 1: Podpora demokratického vlastnictví

- Posílení postavení občanské společnosti, sociálních partnerů a sociálního dialogu přispívají k odpovědnějšímu a legitimnímu státu.
- Dospívající a mládež se významně podílí na rozhodování, které ovlivňuje jejich životy.

Konkrétní cíl 2: Zlepšení místní samosprávy

- Mechanismy schopností, zodpovědnosti a koordinace na nejnižších úrovních místní samosprávy zlepšily možnosti řešení sporů a přístup ke spravedlnosti a správě půdy.

Konkrétní cíl 3: Zlepšení finanční správy

- Zvýšení veřejných výdajů a posílení participační fiskální správy.

11) Výživa a potravinová bezpečnost (orientační částka 276-310 milionů eur)

Sledovány budou tyto celkové a konkrétní cíle:

Celkový cíl: Snížení nedostatku potravin a podvýživy

U každého konkrétního cíle se očekávají tyto hlavní výsledky:

Konkrétní cíl 1: Lepší životní podmínky, zejména pro velmi chudé ženy, a zlepšení odolnosti komunity

- Zlepšení potravinové politiky a politiky nutriční bezpečnosti
- Posílení systému sociálního zabezpečení
- Zvýšení počtu příležitostí pro získání příjmu, služeb a napojení na trh pro extrémně chudé
- Snížení zranitelnosti vůči otřesům, včetně očekávaných dopadů klimatické změny

Konkrétní cíl 2: Zlepšení výživy matek a dětí

- Posílení řízení výživy
- Zlepšení péče o děti, hygieny a stravy

111) Vzdělávání a rozvoj dovedností (orientační částka 276-310 milionů eur)

Sledovány budou tyto celkové a konkrétní cíle:

Celkový cíl: Podpora lepšího vzdělávání, proškolení a kvalifikace lidského kapitálu v Bangladěši

U každého konkrétního cíle se očekávají tyto hlavní výsledky:

Konkrétní cíl 1: Zvýšení dostupnosti a míry ukončení kvalitního a přiměřeného vzdělání.

- Další zlepšení efektivního, inkluzivního a spravedlivého základního školství
- Lepší přístup ke vzdělání a míra ukončení vzdělání u dětí z obtížně přístupných oblastí
- Vyšší absorpční kapacita a kvalita středoškolského vzdělávání a vyšší míra ukončení studia

Konkrétní cíl 2: Zlepšení přístupu ke spravedlivému trhu práce

- Lepší systémy rozvoje dovedností
- Lepší zaměstnatelnost jednotlivců, povědomí o právech a schopnost přizpůsobit se trhu práce.